

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Ivana Lučića 3

Odsjek za komparativnu književnost
Akademska godina: 2012/2013.

Posmrtna trilogija Mate Matišića

DIPLOMSKI RAD

Mentor: dr.sc. Boris Senker

Studentica: Zvezdana Balić

Zagreb, rujan 2013.

"U miru, sinovi sahranjuju svoje očeve. U ratu, očevi sahranjuju svoje sinove."

Herodot

Sadržaj

Uvod	4
"Sposobnost pamćenja ožiljaka"	6
Mate Matišić: rigidni katolik i/ili vulgarni antihrvat?	10
"U početku bijaše smrt"	13
<i>Posmrtna trilogija</i>	16
<i>Sinovi umiru prvi</i>	17
<i>Žena bez tijela</i>	20
<i>Ničiji sin</i>	22
Intermedijalizacija Matišićevog triptiha	25
<i>Sinovi umiru prvi</i> (Gavella)	26
<i>Žena bez tijela</i> (Zagrebačko kazalište mladih)	28
<i>Ničiji sin</i> (HNK Ivan pl. Zajc Rijeka)	29
<i>Ničiji sin</i> (film)	30
Kritika i recepcija	32
Zaključak	36
Literatura	38

Mojoj najdražoj trilogiji.

Uvod

George Orwell je davno izjavio kako se u vremenu dominacije prevare i laži govorenje istine smatra revolucionarnim činom. S obzirom na stajalište promatrača, ova rečenica može se shvatiti na (najmanje) dva načina. S jedne strane, možda živimo u vremenu u kojemu laž predstavlja dominantnu (ne)kulturu te se život većine ljudi temelji na svakojakim i svakodnevnim prevarama i neistinama (počevši od onih najmanjih i *opravdanih*, za *dobrobit* onog kojemu se laže, pa sve do najvećih koje mogu poprimiti neočekivane razmjere). Nasuprot ovom tumačenju postoji i ono drugo. Možda je predožba revolucije, kao (najčešće) opravdanog i buntovnog čina pobune, u današnjem shvaćanju poprimila neki mlitaviji obris borbe koja se tek u ponekim naznakama može poistovjetiti s nekadašnjom metodom otpora (iako različiti recentniji događaji opovrgavaju tu činjenicu). No upravo zbog toga, zapravo, i uznemiruje *orwellovska* potencijalna snaga istine. Ali i hrabrost pojedinca, koji uza svu prevlast prevare i laži, poseže upravo za njom, ne mareći za moguće posljedice.

U vremenu i u državi u kojoj već više od dva desetljeća vlada *optimalna* i *okrvavljeno* izborena demokracija, pravo na izricanje svoje varijante istine ima gotovo svatko. Ukoliko *svoju* istinu smatra povijesno ispravnom (a faktografski provjereni dokazi tu istu istinu opovrgavaju), uvijek je može pokušati *umetnuti*, mimo neopreznog urednika, u neki od mnogih povijesnih udžbenika namijenjenih osnovnim i srednjim školama. Posljedice mogu biti brojne – od netočnog podatka koji će učeniku zauvijek biti relevantan do čitavog spektra pogrešnih svjetonazora koje će učenici usvojiti kao vlastite. Ako pojedinac misli kako je njegova istina vrijedna divljenja i neophodna u obliku informacije za javnost, svoju istinu može usput izreći slučajnom prolazniku ili je izvikivati tijekom najveće gužve na nekom od gradskih trgova (pogodne su i prometnije ulice).

Ipak, književnost kao da zaobilazi sve te otvorene puteve do govorenja o njoj i njome. Istinito pričanje o određenoj temi nije joj izravno zabranjeno, no mnogi će *dobronamjernici* svojim savjetom napomenuti književnicima kako je *ispravno* govorenje (i to o onoj "najopasnijoj" – povijesnoj istini) potrebno prepustiti onima koji o tome više znaju. A književnost neka raspolaže spektrom onih ljepših i nevinijih tema kojima nije potreban pretjeran nadzor i naljepnica "zabranjeno – govori se o istinitim događajima", makar likovi i prostori u njoj bili u potpunosti izmišljeni.

Prošlost, ona bliska, baš kao i ona daleka, također na nekoliko načina progovara o istini: kroz nepobitne i nedvosmislene činjenice koje su dokazive u svim svojim elementima

te kroz priče pojedinaca koji su te iste događaje preživjeli. Ipak, ljudi se razlikuju po svojim mnogim karakteristikama, a sjećanja tijekom godina najčešće blijede. Podložna su izmjenama, a ukoliko se radi o negativnim sjećanjima, mogu se i gotovo posve potisnuti. Ona pozitivna, ljudi su skloniji još dodatno uljepšati. Ipak, nemoguće ih je potpuno izbrisati, a u doba demokracije – svima je dozvoljeno o njima govoriti.

Tema ovog diplomskog rada je *Posmrtna trilogija* Mate Matišića, analiza njezina književna predložka, kao i intermedijalizacija dramskog triptiha u kazališne predstave i film.

Na samom se početku ovog rada govori o sjećanjima kao mogućim uzrocima literarnog stvaralaštva, a koja spletom okolnosti često mogu skrivati razna traumatska iskustva. Stoga se spominje i termin "književnosti traume" američke teoretičarke Kali Tal, kao i kroatizirana varijanta usredotočena isključivo na dramske vrste (drama ratne traume kojom su se ponajviše bavili Darko Lukić i Sanja Nikčević). Govori se i o najčešćoj tematici hrvatskih suvremenih drama nastalih na prijelazu iz 20. u 21. stoljeće.

Nakon kraćeg osvrt na biografiju i bibliografiju Mate Matišića (koja se zasniva na nekolicini *važnijih* autorovih tekstova), u radu se analizira smrt kao tema u književnosti, s posebnim naglaskom na njezino prisutstvo u autorovu stvaralaštvu.

Središnji dio samog rada usredotočen je na Matišićevu *Trilogiju* te se donosi analiza dramskih tekstova koji je čine, a potom i njezine kazališne izvedbe, odnosno filmske ekranizacije, dok je završni dio rada usmjeren na njihove kritike i recepciju.

"Sposobnost pamćenja ožiljaka"

Stephen King je svojevremeno izjavio kako je dobro imati ponešto talenta ukoliko se želi postati piscem, no kako je zapravo jedini pravi uvjet sposobnost pamćenja svakog ožiljaka. Ožiljci, one nevidljive krhotine nečijeg sjećanja, mnogim su piscima poslužili kao okidači koji su njihove zamisli i dotad nerealiziranu maštu pretvarali u otiske sačinjene od nebrojeno mnogo riječi povezanih u, manje ili više, smislene rečenice. Pisati o povijesti, onoj osobnoj, a istodobno tuđoj i svačijoj (*prisvojenoj* od mnogih, nepoznatih, dalekih), uvijek je povezano sa sjećanjima. Ona mogu biti međunarodno *priznata* (onda kada ih nije nametnuo neki pojedinac sebično kreirajući kolektivnu memoriju nekog naroda) i činjenično i kronološki *potvrđena* (prošlost kojoj pripadaju jednoglasno se smatra okončana određenim događajem). Oksimoronski, istodobno ta ista sjećanja mogu biti individualno lažna, stvorena kao obrana od posljedica traumatičnog, a izravno proživljenog iskustva ili kao jednostavna želja za pamćenjem samo onih sretnijih trenutaka. Ožiljci traju zauvijek, no sjećanja se nerijetko potiskuju. Svakim pokušajem uništenja postaju neupotrebljive okamine koje su davno bile vrijedne. Ipak, moguće ih je ponovo prizvati ponekim oblikom seanse (u čiju se točnost i stručnost kunu mnogi psiholozi i psihoterapeuti) ili djelovanjem vezanim uz umjetnost (pisanjem, čitanjem, proučavanjem, ..).

Referirajući se na netom navedenu problematiku sjećanja (i proživljene traume), američka teoretičarka Kali Tal je književnosti *ponudila* još jedan podžanr sugestivno ga i očekivano nazivajući "književnost traume". S obzirom na vlastitu nacionalnu pripadnost, ne čudi što je tu vrstu literature povezala s tematikom koja se bavi Vijetnamskim ratom, no i sa žrtvama Holokausta. Tal smatra kako žrtve određene traume stvaraju poetiku boli, a sve radi shvaćanja samih sebe, ali i pripadnika svojeg naroda. U svojem djelu *Worlds of hurt – reading the literature of trauma*, Tal razlikuje radove koje su pisale izravne žrtve, i koji pripovijedaju "književnost traume", od onih koje je pisala "netraumatizirana osoba o traumatskom iskustvu drugih ljudi"¹. Naglašava tri strategije koje se nalaze u društvenom odnosu prema traumi, kao i prema njezinoj kulturnoj kodifikaciji: mitologizacija ("reduciranje traumatičnog događaja na standardiziranu priču o traumi – reprezentacija traumatičnog iskustva"²), medikalizacija (promatraju se žrtve trauma kao osobe koje su oboljele i kojima je potrebno liječenje – izolacija traumatizirane osobe iz svakodnevne cjeline) i iščeznuće (svojevrsni oblik potpunog odbijanja da se prihvati postojanje posebnih vrsta traumatičnih iskustava – negiranje

¹ Lukić, D. Kazalište, kultura, tranzicija. Zagreb: Hrvatski centar ITI, 2011. Str. 102

² Lukić, D. Drama ratne traume. Zagreb: Meandar, 2009. Str. 18

postojanja PTSP-a i sl.). Darko Lukić naglašava kako je u Hrvatskoj takva vrsta književnosti ponajviše vezana uz Domovinski rat, no kako je u domaćim tekstovima književnost traume uglavnom subjektivno konotirana. S obzirom na takav pristup, iznimno je malen broj tekstova koji su konkretizirani prostorom i vremenom te imaju i autentične likove (Špišić: *Dobrodošli u rat*, Orlić: *Između dva neba*,...). Takva je vrsta književnosti u Hrvatskoj nastala kao "pozicija otpora svakoj politici, u rasponu od intelektualne ironije do otvorenog prijezira"³. Pisac koji piše o ratu (ili njegovim posljedicama) najčešće je s njim povezan na određen način (ili kao izravni sudionik ili kao onaj čije su obitelji ili prijatelji sudjelovali u njemu ili bili zahvaćeni njime). U tim se tekstovima, smatra Lukić, osobni mit pokušava protumačiti u ključu općeprihvaćene i društveno dominantne mitologije (kojoj bi trebao pripadati). Stoga nije neobično što su takva djela zapravo u manjini, iako su nastala uglavnom tek krajem zadnjeg desetljeća 20. stoljeća.

Sanja Nikčević je u članku *Hrvatsko kazalište u ratu: skica za povijest* (objavljenom u zborniku radova *Krležini dani u Osijeku 1999.*) navela nekoliko mogućih razloga za izostanak ratnih tema u suvremenoj hrvatskoj drami. Prvim se nameće sama tema koja je izuzetno bliska što priziva snažnu realnost. Ona dovodi do javnog suočavanja sa svim proživljenim strahovima, kao i do izjednačavanja fiktivnog svijeta nekog pisca, ali i njegovog svakodnevnog *stvarnog* života. Drugi je razlog želja za zaboravom i normalnim životom, čime se dolazi i do trećeg mogućeg objašnjenja koje se bazira na želji za zabavom i ponovnim pronalaskom smisla života. Kazalište je nastojalo pružiti utočište, a ne još jednom podsjetiti na sve ono što se *vani* događa. Nikčević je kao jedan od razloga navela i tzv. sindrom preživjelog, a zbog kojeg se muškarci koji pripadaju kazalištu "podsvjesno osjećaju krivim što i oni nisu aktivnije sudjelovali u ratu"⁴. Kao posljednji se razlog ističe i neminovan strah od cenzure jer postoje opasnosti od moguće interpretacije, kao i od mogućih prepoznavanja prikazanih na sceni. A o "preventivnoj autocenzuri" govori i Boris Senker u *Hrestomatiji novije hrvatske drame 1941-1995* kao i o nadziranju repertoara kazališta od strane tadašnje *demokratske* vlasti. Jasen Boko smatra kako se i tematski bijeg od rata i takve tematike zapravo može shvatiti kao odnos prema njemu samome - odbijanje kazališta da bude "zrcalo vremena" smatra da je uvjetovano "činjenicom da su kazališta u novonastaloj državi tek

---

³ Lukić, D. Drama ratne traume. Zagreb: Meandar, 2009. Str. 89

⁴ Nav. prema: Nikčević, S. Hrvatsko kazalište u ratu: skica za povijest // Krležini dani u Osijeku 1999. / priredio Branko Hećimović. Zagreb – Osijek : Zavod za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe HAZU, Odsjek za povijest hrvatskog kazališta, Hrvatsko narodno kazalištu, Pedagoški fakultet, 2000. Str. 212

trebala zadobiti svoje mjesto unutar sveopćega nacionalnog projekta izgradnje nove države i njezina identiteta"⁵.

Pažnja se u hrvatskoj književnosti u devedesetim godinama prošlog stoljeća usmjerila na društvenu i socijalnu sredinu sadašnjosti, kao i na nacionalnu problematiku. Prekid s dotadašnjom tradicijom doveo je do osjećaja koji su ubrzo prevladali u dramskim tekstovima – do tjeskobe i praznine. Boko smatra kako su se time u novijim hrvatskim dramama, ali i u europskim, profilirale neke puno mračnije teme kao što su incesti, ubojstva roditelja, silovanja, samoubojstva, zlostavljanja i sl., koje su se nastavile provlačiti i kao tematske okosnice i u sljedećem stoljeću.

Helena Peričić je tijekom izlaganja na splitskom komparatističkom skupu 2007. godine rekla kako je upravo drama jedna od ponajboljih književnih formi jer je usmjerena prema "svrsi svjedočenja stvarnosti"⁶ te se zato u tekstovima nastalima tijekom prijeloma stoljeća često pronalaze teme svjedočanstva i sjećanja, a na koje neposredno utječu aktualna povijest i politika. Senker je, s druge strane, smatrao kako autori sve više postaju apolitični, a u svojim se tekstovima pripadnici "mlade hrvatske drame" sve više okreću "predlošcima iz književne tradicije, reinterpreтираjući poznate dramske teme te se [...] zanimaju i za ispitivanje odnosa u suvremnoj, ozbiljno uzdrmanoj, okrnjenoj i deformiranoj obitelji i bolesnom društvu..⁷.

Drame nastale u devedesetim godinama 20. stoljeća, pa i kasnije, književni su teoretičari nazivali mnogim imenima. Branimir Donat ih je nazivao suvremenim mladim hrvatskim dramama (shvaćajući ih kao sastavni dio suvremenog/postmodernog razdoblja), Velimir Visković mladim hrvatskim dramama (ograničavao ih na naraštaj dramatičara rođenih šezdesetih godina koji su po svojim stilskim i tematskim obilježjima posve različiti), Andrea Zlatar Violić smatra kako mlade hrvatske drame imaju neka zajednička stilska obilježja po čemu se mogu svrstati u dotičnu kategoriju ("poniženje heroja i tragičnih likova, uniženje herojskih vrijednosti i parodiranje tragičnog dojma..[..]. česti su postupci desemantizacije i devalorizacije..⁸), Ana Lederer na određeni način izjedanačava pisce koji djeluju u nešto većem vremenskom razdoblju nazivajući njihova djela suvremenom dramskom književnosti (a elementi koji se pojavljuju u njihovim djelima najčešće imaju

⁵ Nav. prema: Lukić, D. Drama ratne traume. Zagreb: Meandar, 2009. Str. 280

⁶ Nav. prema: Medve, Z. Tematizirati izazove zbilje – "zbiljatizirati" izazove teme / priredio Branko Hećimović. Zagreb – Osijek : Zavod za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe HAZU, Odsjek za povijest hrvatskog kazališta, Hrvatsko narodno kazalište, Filozofski fakultet, 2010. Str. 248

⁷ Senker, B. Hrestomatija novije hrvatske drame 1941-1955 (II. dio). Zagreb : Disput, 2001. Str. 36

⁸ Nav. prema: Car Mihec, A. Na putu od mlade do nove hrvatske drame ili što je to suvremenost. // Riječ : časopis za slavensku filologiju / [glavni i odgovorni urednik Milan Nosić]. 10, 1(2004), str. 87-107. Str. 96

postmodernistička obilježja). Dubravka Vrgoč smatra kako su djela koja pišu pripadnici mlade hrvatske drame obilježena gubitkom povijesnih perspektiva, principima prostorne i vremenske neusklađenosti, stavljena u klaustrofobične i skućene prostore, a nerijetke su binarne opreke i opsesivne slike. Boko naglašava kako je u novijim (europskim) dramama česta zaokupljenost vlastitim društvenim i nacionalnim problemima – stoga, promjene u državi donose i brojne promjene na dramaturškom planu.

Unatoč neusuglašenosti raznih teoretičara i periodičara književnosti oko samog nazivlja ovog razdoblja u književnoj povijesti, nijedan od njih u svojim opservacijama nije izostavio dramatičara koji je dramska djela počeo pisati još sredinom osamdesetih godina, a piše ih još uvijek. Jednako uporno, "iz očajja, jer nema rješenja"⁹, piše ih "jer se sjeti tih priča koje onda mora zapisati"¹⁰, piše jer uvijek osjeća neutaživu potrebu za vidljivom materijalizacijom svojih misli. Riječ je o Mati Matišiću, glazbeniku, pravniku, scenaristu, dramatičaru, profesoru. Piscu koji se u svojim dramama često referira na društvenu (hrvatsku) zbilju, no svoje suočavanje s njom ne sužava samo na ratnu tematiku. Ipak, rat kao tema provlači se gotovo svim njegovim djelima, a još su prisutnije posljedice koje je on svim generacijama ostavio u *nasljedstvo* – a koje sa sobom, od svih *blagodati*, nesumnjivo donosi razne traume.

---

⁹ <http://www.tportal.hr/showtime/film/234501/Nista-se-nikad-nece-popraviti-a-pogotovo-nece-covjek.html>

¹⁰ <http://www.jutarnji.hr/mate-maticic--hrvati-ce-prvi-u-europi-izumrijeti/1075001/>

Mate Matišić: rigidni katolik i/ili vulgarni antihrvat?

Matišićeva biografija (baš kao i većina njegovih intervjuja), na prvi pogled, zasigurno nalikuje kakvom životopisu i ispovijedima renesansnog čovjeka koji je u narodu često bio obilježen onim najvišim atributom – (*homo*) *universalis*. U današnje vrijeme, takvi su ljudi nedovoljno okrunjeni lovorikama u obliku raznih nagrada čija je vrijednost važna tek obitelji i najbližim prijateljima dobitnika. Ipak, svestranost je gotovo nemoguće zanemariti i, srećom, kad tad postane vidljiva široj javnosti.

Mate Matišić rođen je 1965. godine u Ričicama (pokraj Imotskog) što je, prema njegovim riječima, odredilo velik dio njegova dramskog opusa. Tematske okosnice svojih drama nije morao smišljati jer je, naglašava, sve te događaje vidio te ih je bilo potrebno samo dramaturški obraditi i stvoriti od njih sve te priče. Mjesto njegova djetinjstva poslužilo mu je kao konstrukt, posebno s obzirom da se radi o jednom zatvorenom svijetu koji funkcionira po svojim pravilima i običajima. Jer teme kojima se on bavi u svojim dramama dolazile su "same nakon bavljenja likovima i njihovim sudbinama"¹¹. Priznaje kako su njegove drame uglavnom tragične "jer je to prostor izumiranja, što je metafora i ovog naroda [...] to je i prostor penzija, emigracija i svih onih univerzalnih stvari."¹². Zbog načina pisanja, odnosno zbog načina odnosa prema likovima i temama u svojim dramama, često je bio oprečno nazivan: i kao rigidni katolik i kao vulgarni antihrvat. Započeo je pisati u četvrtom razredu srednje škole, a prva mu je drama (*Namigni mu, Bruno* iz 1985.) bila objavljena u časopisu *Prolog* nakon što ju je pretipkao na posuđenoj pisačkoj mašini. U početku se sramio svojeg književnog talenta smatrajući ga "čudnim i nastranim porivom koji ga je počeo obuzimati"¹³, a ponajviše ga je tajio zbog *burnog* života koji je vodio kao rock zvijezda svirajući u bendu *Prva ljubav*. Za sebe je tvrdio da je samo "dramski prepisivač"¹⁴, što zapravo i jest točno jer on u svojim dramama prepisuje svijet i ljude uz koje odrasta i živi. Nikad nije razmišljao o *tupljenju oštrice* i nije mu smetalo što se njegov stil pisanja ne sviđa većini. Jer od samog početka nije mogao pisati drugačije, a pogotovo ne protiv sebe. Ne krije kako je Krleža imao velik utjecaj na njegovo književno stvaralaštvo jer je mladost proveo čitajući njegove romane, kao i brojne drame koje su mu se tad našle na književnom putu.

Likovi u Matišićevim dramama, zanimanjem, najčešće pripadaju svećenicima, vojnicima i političarima. Sam ih autor naziva "trokutom užasa: političari u parlametnima,

¹¹ <http://www.tportal.hr/showtime/film/234501/Nista-se-nikad-nece-popraviti-a-pogotovo-nece-covjek.html>

¹² http://www.dnevnikulturni.info/intervjui/kazaliste/46/mate_maticic/

¹³ <http://www.nacional.hr/clanak/31895/mate-maticic-pisac-sokantnih-drama-i-svirac-jazza>

¹⁴ Matišić, M. Posmrtna trilogija /predgovor Hrvoje Ivanković. Zagreb: Hrvatski centar ITI, 2006. Str. 11

uglavnom starijih godina, šalju mlade dečke u ratove, a svećenici ih sahranjuju"¹⁵. Za takva je zanimanja, naglašava, potrebna neka emocionalna hladnoća što mu je izuzetno zanimljivo prilikom *uvrstavanja* takvih likova u svoje drame.

Kako tema ovog rada nije cjelokupni Matišićev opus, u ovom ću pregledu izdvojiti samo neke važnije drame.

Već navedena drama *Namigni mu, Bruno* (koju je napisao dok je još prva znamenka njegovih godina počinjala s jedinicom), praizvedena je 1987. godine pod naslovom *Bljesak zlatnog zuba*. Mate Matišić upravo činjenicu kako je pokojni Marin Carić odlučio postaviti dramu dotad nepoznatog autora u HNK Split često ističe kao prijelomnu točku svojega stvaralaštva, ali i kasnije karijere, a samog Carića predstavlja kao osobu koja ga je "otkrila" i koja mu je predstavljala iznimno važnu osobu u njegovom teatarskom poslu. Radnja ove drame smještena je u Matišićevo rodno mjesto, a govori o prostoru kojemu prijeti iseljavanje zbog izgradnje brane i akumulacijskog jezera. Vidljivo je lokalizirana i napisana je na dijalektu. Izmjenom duhovitih i tragičnih situacija, u njoj se prikazuje običan život male sredine. Nataša Govedić je ovu Matišićevu dramu opisala kao "duboku i bolnu čežnju za mjestom koje likove definira kao karaktere i koje svojim običajima daje legitimitet njihovu svjetonazoru, a koje polagano – doslovno ili simbolički – prestaje postojati"¹⁶.

Sljedeća je drama *Cinco i Marinko* o kojoj Zvonimir Mrkonjić govori kao o drami koja svojim sočnim realizmom progovara o smrti s kojom se, također, i poigrava. Drama prikazuje dva gastarbajtera koja lažiranjem vlastite smrti pokušavaju prevariti graničnu kontrolu, a praizvedena je 1992. godine u Satiričkom kazalištu Kerempuh u Zagrebu gdje je dobila i nagradu za najbolji dramski tekst. Filmsku je adaptaciju doživjela šest godina kasnije u režiji Krste Papića, pod imenom *Kad mrtvi zapjevaju*.

Matišićevo djelo koje je obilježeno mnogobrojnim skandalima zbog svoje teme i pokušaja politizacije samog teksta je drama *Anđeli Babilona*. Postavljanje te drame bilo je i odgođeno zbog "straha od mogućih tumačenja destruktivnosti autora u odnosu na vladajuće društvene mitove"¹⁷. Ova rustikalna travestija sredinom je devedesetih (1996.) postala pravi kazališni slučaj jer se u njezinom središtu nalazi primitivni gradonačelnik koji spolno opći s ovcom, a čiji su lik mnogi shvatili kao aluziju na prvog hrvatskog predsjednika Franju Tuđmana. Skandal je *potpaljen* i ovnom koji je nazvan Šiško, a u kojemu su *dežurni* prepoznali lik nekadašnjeg ministra obrane Gojka Šuška. Matišić je u jednom intervjuu

¹⁵ <http://www.jutarnji.hr/mate-maticic--hrvati-ce-prvi-u-europi-izumrijeti/1075001/>

¹⁶ Govedić, N. Let iznad ruralnog gnijezda : dramski svijet Mate Matišića, s posebnim osvrtom na pitanje "tipa" i "individualiziranog lika" u drami uopće. // Kolo : časopis Matice hrvatske. 6[7!], 2(1997). Str. 182-205.

¹⁷ Lukić, D. Drama ratne traume. Zagreb: Meandar, 2009. Str. 105

izjavio kako mu je bilo iznimno teško jer ljudi nisu željeli razgovarati s njime i izbjegavali su ga, a smatrao je nepotrebnim da čak i iznimno obrazovanim ljudima mora naglašavati kako je sve što su vidjeli (ili pročitali) tek – fikcija. Upravo se zbog ovog nemilog događaja u nekim svojim razgovorima osvrnuo na čudna vremena u kojima se trenutno nalazimo smatrajući kako ljudima nije problem čitati novinske napise ili gledati televizijske vijesti u kojima se na nimalo suptilan način prikazuju strašne nesreće i razni zločini, no pojedincima predstavlja veliki problem kad se nešto od toga *stavi* u određeni komad.

Drama *Svećenikova djeca* svoju je praizvedbu doživjela 1999. godine na splitskim kazališnim daskama, a u početku kritike i gledatelji nisu bili blagonakloni prema njoj. Ipak, oborila je sve rekorde u trenutku kad ju je Vinko Brešan ekranizirao i popularizirao krajem 2012. godine. Drama je to koja govori o pokušaju don Fabijana da *spasi* natalitet na nevelikom otoku te se odlučuje na neobičnu diverziju: bušenje prezervativa. U ovoj se drami crkva i vjera pokušavaju prikazati kao moralni parametri koji djeluju u skladu s kršćanskom naukom, no njihovo je djelovanje *ispravno* samo u nekoj drugoj, pomaknutoj stvarnosti.

Naposljetku, Matišić piše *Posmrtnu trilogiju* koja je sastavljena od drama *Sinovi umiru prvi*, *Žena bez tijela* i *Ničiji sin*. Trilogija je objavljena 2006. godine, a svi njezini dijelovi doživjeli su svoje kazališne izvedbe, a neki od njih i filmske. Drame su to čija je glavna okosnica smrt koja se problematizira na razne načine (samoubojstvo, ubojstvo,..).

Osim u Hrvatskoj, Matišićeve su drame izvođene i u inozemstvu te su tako prikazane i u Makedoniji, Bugarskoj, Rusiji, Sloveniji, Mađarskoj gdje su osvajale i brojne nagrade.

Mate Matišić često je bio i scenarist i koscenarist, a među najpoznatije filmove u kojima se pojavljuje na tim funkcijama jesu *Život sa stricem*, *Priča iz Hrvatske*, *Kad mrtvi zapjevaju*, *Fine mrtve djevojke* (ovaj je film dobio i svoju kazališnu varijantu), *Infekcija*,... Unatoč pisanju i za kazalište i za film, koje vidi poput dva potpuno različita načina mišljenja, spremno priznaje kako mu je ipak draže pisati za kazalište.

Osim što je skladao glazbu za većinu svojih filmova, Matišić potpisuje glazbu i za filmove *Svjedoci*, *Kako je počeo rat na mom otoku*, *Maršal*, *Ta divna splitska noć*, *Cvjetni trg* i brojne druge (kao i za kazališne predstave). Stoga ne čudi njegova izjava kako u svemu pronalazi neku povezanost s dramaturgijom i glazbom, a cijeli svijet shvaća kao strukturu koja funkcionira prema glazbeno – dramaturškim pravilima. Božidar Violić smatra kako je metoda Matišićevog skladanja glazbe istovjetna metodi njegova pisanja – oba su *posla* lišena bilo kakvom izmicanju i skretanju s osnovne linije. Matišić je dobitnik i dviju Zlatnih arena na Festivalu igranog filma u Puli (za glazbu u filmovima *Maršal* i *Svjedoci*, redatelja Vinka Brešana).

"U početku bijaše smrt"

Život, baš kao i njegova nezaobilazna "pratiteljica u crnom" s identifikacijskom oznakom Smrti, dva su oprečna pojma čije se značenje tijekom ljudske povijesti interpretiralo na brojne načine, ovisno o tumačima. U pojednostavljenoj varijanti, onoj enciklopedijskoj, život predstavlja "postojanje živih bića"¹⁸ dok smrt označava "prestanak života, konačni prestanak životnih funkcija organizma"¹⁹. Biološki i medicinski promatrano, život je određeni oblik zbivanja kojim su zahvaćena sva živa bića dok smrt, još jednom, predstavlja prestanak svih bioloških funkcija.

Za discipline kao što su religija i filozofija, smrt je kategorija koja svojom tajanstvenošću i začudnosti proučavatelje privlači ponešto više od pokušaja *tumačenja* života. U raznim se religijama smrt promatra na slične načine: kao prijelaz iz zemaljskog u onostrani život, čime sama smrt nije naznaka kraja već nekog drugačijeg *života* (bilo da je riječ o zagrobnom životu, raju ili paklu, reinkarnaciji..).

Filozofi su smrt tumačili na brojne načine, ovisno o vremenu u kojem su živjeli ili o svjetonazoru koji su promovirali. U antici se smatralo kako se duša nakon smrti "uzvisuje i stapa s najvišim Dobrom"²⁰ (Plotin), njemački filozof i matematičar Gottfried Leibniz je vjerovao kako u smrti dolazi do postupne involucije tijela, dok su idealisti mislili kako je smrt najviša "općenitost do koje dolazi pojedinac"²¹ (Hegel). Smrt je u filozofskim školama posebno promatrana u području egzistencijalne filozofije koja je smatra središnjim pitanjem mišljenja, a egzistencijalisti su naglašavali kako je čovjek svjestan sebe u onom trenutku kad postaje svjestan svoje smrtnosti, odnosno, onda kad osjeća tjeskobu u odnosu na smrt.

Unatoč tome što smrt jest *sastavni* dio svačijeg života, njezina je pojava još uvijek iznimno mistificirana, a mnoga objašnjenja vezana uz nju – i dalje ostaju izvan dosega jednostavne interpretacije.

U književnosti, tema smrti provlači se kroz sva razdoblja, a pronalazimo je i u svim književnim rodovima i vrstama. Manifestira se na razne načine: može biti utjelovljena kroz određen lik, može se govoriti o njoj, može dovesti do zapleta ili raspleta, može se njome započeti djelo.

Suvremeno hrvatsko dramsko stvaralaštvo (u ovom slučaju pojam "suvremeno" označava razdoblje od Vojnovića do osamdesetih godina) svojim je nasljednicima u

---

¹⁸ <http://proleksis.lzmk.hr/51202/>

¹⁹ <http://proleksis.lzmk.hr/46281/>

²⁰ ibid

²¹ ibid

ostavštinu ostavilo razno poigravanje sa smrću (kao dramskim likom, kao temom, kao glavnom radnjom i sl.). Smrt se tako pojavljivala i kao svojevoljni izbor umjesto života, a to je "u nekim situacijama duboko opravdano"²². Kao dramski lik, on/ona je bila zavodnik koji pokušava izazvati žudnju u čovjeku za nekim drugačijim svijetom, nekad je bila čovjekov voditelj (ili pratilac), a nerijetko njegov neprijatelj i sudac. Dramatičari koji su započeli svoje književno stvaralaštvo u osamdesetim godinama prošlog stoljeća (a neki i kasnije) prikazivanju smrti su pristupali, također, na različite načine. Diskurs o njoj je bio čest tijekom devedesetih godina (rat) kad je ušla u privatni i javni sektor svačijeg života, no tadašnja dramska ostvarenja zapravo su rijetko imala izravnu poveznicu sa aktualnom zbiljom te je mnogo "češće premještanje u neko drugo vrijeme i/ili neki drugi prostor"²³. A prostore groblja i mrtvačnica, u ovom su razdoblju, zamijenili prostori ludnica i tamnica.

Smrt je bila prva radnja Matišićevog života. A ujedno čini i poveznicu među svim njegovim dramama. Smrti je posvetio i cijelu svoju trilogiju. Ona je uvijek bila prisutna tijekom njegova odrastanja, a manifestirala se na razne načine. U početku, to je bio zvuk: ili mrtvačkog zvona ili narikača. Smrt je u njegovu mjestu rođenja bio i poštar na motoru, brzojav, mrtvački automobil. Ona ga je odgajala "i kroz priče posebnog žanra plašenja"²⁴ u čijim su pričama svi likovi živjeli zajedno (i oni unutar i oni izvan grobova) kao da se smrt nije ni dogodila. Matišić je od smrti, kako sam kaže, napravio dramski lik upravo zbog njezine intenzivne povezanosti sa životom. Smatra kako smrt posjeduje neku drugačiju i skrivenu logiku te je naziva "najdemokratskijom institucijom čovječanstva"²⁵. Smrt je u svojim dramama tretirao na razne načine. Tako je u drami *Legenda o sv. Muhli* smrt prikazana u trenutku buđenja Ferdinanda u grobu, a u *Cincu i Marinku* dvojica gastarbajtera putuju u mrtvačkom sanduku. U ostalim dramama, Matišić je smrt prikazivao i na ponešto drugačije načine. U *Svećenikovo djeci* smrt je zvuk i predmet (violina koja je vidljiva na rendgenskoj snimci mozga kao posljedica ponašanja glavnog lika), u *Posmrtnoj trilogiji* ona je čin *spašavanja*. Nataša Govedić smatra kako ni smrt (u Matišićevim dramama) likove ne može dovesti do "kontrole nad mnogostruko pomahnitalom situacijom"²⁶.

U svojim dramama, Matišić je uvijek posezao za smrću no tek u *Posmrtnoj trilogiji* prikazuje smrt (odnosno samoubojstvo) kao "iskaz poraza društva u cjelini, što je sugerirano i

---

²² Senker, B. *Teatrološki fragmenti: o suvremenoj hrvatskoj drami i kazalištu*. Zagreb: Disput, 2011. Str. 19

²³ *Ibid.* Str. 22

²⁴ Matišić, M. *Moje drame / priredio Branko Hećimović*. Zagreb – Osijek : Zavod za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe HAZU, Odsjek za povijest hrvatskog kazališta, Hrvatsko narodno kazalištu, Filozofski fakultet, 2010. Str. 11

²⁵ <http://www.nacional.hr/clanak/31895/mate-maticic-pisac-sokantnih-drama-i-svirac-jazza>

²⁶ Govedić, Nataša. *Pet dimenzija lijesa*. Dostupno na: <http://www.zarez.hr/clanci/pet-dimenzija-lijesa-pozornica>

širokim dijapazonom zahvaćenih društvenih društvenih slojeva i uzoraka²⁷. Tek u ovom djelu njegovi likovi zaista svjesno, uvjerljivo i nepokolebljivo posežu za smrću, često svojevolumno. Upravo zbog toga se na Matišićeve likove može primijeniti Artaudov izraz "ubijeni samoubojice" (namijenjen Van Goghu), a koji se odnosi na usamljene i nezaštićene pojedince koji se ni na koji način ne mogu uklopiti u ciničnu okolinu koja ne priznaje različitosti te se ovim načinom odlučuju na određen oblik samoukidanja. Oni jesu *odgodili* svoju smrt (umiranjem u *pravom* trenutku postali bi besmrtni za svoju domovinu), stvarnost im ne nudi zadovoljavajuće rješenje. Ponovo ih vraća u napeto stanje ispunjeno neurozama, patnjom, traumom i nesrećom. Tako je ovdje smrt prikazana kao neophodan izlaz, a ne sramotni kukavičluk.

---

²⁷ Matišić, M. Posmrtna trilogija /predgovor Hrvoje Ivanković. Zagreb: Hrvatski centar ITI, 2006. Str. 36

Posmrtna trilogija

Još dok je pisao prvu dramu trilogije, *Sinovi umiru prvi*, Matišić je počeo raditi i na drugim dvama tekstovima ovog *triptiha*. Priznaje kako otpočetak nije ambiciozno razmišljao o nastanku trilogije, znao je kako su te tri drame same po sebi različite (i na razini priče, ali i formalno), no ono što ih povezuje ipak je puno jače od *tehničkih* detalja – u svim se dramama tematizira samoubojstvo. Odnosno, tri vrste samoubojstva promatranih kroz životne priče triju glavnih junaka: onog kojeg nema, onog koji je "na pola" i onog koji je cijeli, no nastradao. Govedić smatra kako je "gubitak uporišta jedino što donosi istinito svjedočanstvo o unutarnjem životu"²⁸. Nikčević se u članku nazvanom *Pobjednici rata, žrtve trendova* iz 2011. godine osvrnula upravo na ovo Matišićevo djelo povezujući ga s "jakim trendom u kojem se točno zna tko je na sceni i što je napravio" referirajući se na drame u kojima se na nimalo suptilan način govori o stvarnim grijesima hrvatskih ratnika i nimalo olakotne krivnje hrvatskog naroda. U tim su dramama žrtve uglavnom nehrvatskog podrijetla, smatra Nikčević, a prikaze hrvatskih ratnika kao nasilnih, ludih ili drogiranih (kakvi i jesu neki od Matišićevih junaka) okarakterizirala je kao stereotipne prikaze čime se pomalo zanemaruje prava istina o Domovinskom ratu. U tom se tekstu osvrnula i na otvoreno pismo koje je 2008. godine uputila Matišiću nakon što je pročitala sadržaj njegove posljednje drame trilogije *Žena bez tijela*. Pisala mu je zato što je "u umjetnosti, pa tako i u kazalištu, u potpunosti zavladao trend bavljenja svojim grijesima, ali bez afirmacije bilo kakvih vrijednosti [...], jer u umjetničkom prikazu naše stvarnosti ne postoji iskrena i pozitivna emocija – od ljubavi prema domovini do ljubavi prema čovjeku kao Božjem stvoru – osim eventualno grižnje savjesti koja je pozitivan osjećaj jer proizlazi iz osjećaja moralnog imperativa"²⁹. Matišić je Nikčević odgovorio nakon dvije godine naglasivši kako su njezine primjedbe vrlo glupe jer pokušavaju sugerirati piscu kako bi trebao pisati. Unatoč možda obimnijem opusu hrvatskih ratnih drama u kojima je naglasak stavljen upravo na grijeh i krivnju vlastitog društva ("čime je ipak nužno dati zadovoljštinu i hrvatskoj žrtvi"³⁰), Matišić piše onako kako mora jer se "radi o urođenom feleru kojeg on kao pisac ima [...] a kad bi nešto mijenjao, tada bi prije svega izdao sebe"³¹.

---

²⁸ Govedić, Nataša. Pet dimenzija lijesa. Dostupno na: <http://www.zarez.hr/clanci/pet-dimenzija-lijesa-pozornica>

²⁹ Nikčević, Sanja. Tko će prikazati vrijednosti: otvoreno pismo Mati Matišiću. Dostupno na: http://www.matica.hr/Vijenac/vijenac378.nsf/AllWebDocs/Tko_će_prikazati_vrijednosti

³⁰ Nikčević, Sanja. Odnos hrvatskog kazališta prema ratnoj drami: Pobjednici rata, žrtve trendova. Dostupno na: http://www.matica.hr/Vijenac/vijenac463.nsf/AllWebDocs/Pobjednici_rata_zrtve_trendova

³¹ <http://www.novilist.hr/Kultura/Knjizevnost/Mate-Maticic-Ne-zelim-kastrirati-svoj-osjecaj-za-pisanje-pisem-kako-moram?articlesrelink=related>

U svim trima dramama, dolazi do *neprirodne* situacije u kojoj roditelji sahranjuju svoju djecu. U svim trima dramama trguje se tijelom – u prvoj se trguje mrtvacima, u drugoj se prodaje žensko tijelo, a u trećoj se tijelom trguje u svrhu političke pobjede. Ovakva *rasprodaja* fizičkog elementa čovjekovog bića u zanimljivoj je distinkciji s tematikom kojom se ova trilogija bavi. Nekad su vojnici ratovali za fizičku neovisnost svoje države, a u vremenu mira – razmeću se svojim tijelima.

Božidar Violačić, kazališni redatelj koji je nekoliko puta na scenu postavljao upravo Matišićeve drame, njegovu *Trilogiju* ne naziva političkom, barem ne u onom strogom smislu. Smatra kako su sve njegove drame pisane ljudski, a ne politički, a imenuje ih "dramama savjesti" (ponajprije zbog Matišićevog katoličkog odgoja koji dolazi do izražaja i u karakternim osobinama njegovih protagonista).

Sinovi umiru prvi

Prvi dio Matišićeve trilogije nazvan je *Sinovi umiru prvi*. Ova je drama jedina u trilogiji napisana na dijalektu, a i sama se radnja odvija u ruralnom području (Ričice u Dalmatinskoj zagori – mjesto Matišićeva rođenja), u patrijarhalnom okruženju u kojem je uvijek važno naglasiti kako "nije dite nego sin"³². Matišiću smeta određena vrsta odbojnosti koju mnogi imaju prema seoskim lokalitetima smatrajući je potpuno nepotrebnom. Jer ova priča "po svojoj atmosferi i sadržaju pripada onamo, neće pobjeći od nje u ime straha od ruralnosti i premjestiti je drugdje"³³. Upravo zbog smještanja ove drame u selo, ovu Matišićevu dramu nazivaju i tzv. etnodramom³⁴ (specifičnom za angloirske pisce, a koja se pojavljuje i u Italiji problematizirajući njezine pasivnije krajeve).

Već pri pogledu na popis Matišićevih likova u ovoj drami zapanjuje količina mladih umirovljenika i invalida čime do izražaja dolazi i autorov pomalo ironičan stav prema stvarnosti koja ga okružuje, a koja nije nimalo obećavajuća. Matišić priznaje kako mu je ideja o ovoj drami došla u seoskoj gostionici u njegovom mjestu gdje je shvatio da je on tamo najstariji, a jedini nije u mirovini.

Radnja drame započinje razgovorom između Franke i Jakova, roditelja čiji se sin Mate još uvijek nalazi na poduljem popisu nestalih osoba nakon rata. Jakov se upravo vratio iz Zagreba gdje je bio na prepoznavanju nedavno pronađenih ostataka vojnika iz Domovinskog

³² Matišić, M. Posmrtna trilogija. Zagreb: Hrvatski centar ITI, 2006. Str. 48

³³ http://www.dnevnikulturni.info/intervjui/kazaliste/46/mate_maticic/

³⁴ Hrovat, Boris B. Hobotničini kraci. Dostupno na: <http://www.matica.hr/vijenac/vijenac307.nsf/AllWebDocs/kaza9>

rata. Nažalost, putovanje je bilo uzaludno jer nije urodilo željenim ciljem: još uvijek nije pronašao svog sina, no neki njegovi sumješteni svoje najmilije ipak jesu. Zbog ogromne količine tuge, ali i vidljive praznine koja joj ne dopušta da rat promatra kroz oči pobjednika, Franka Jakovu i dalje zamjera što je sinu dopustio da ode u rat (".. drugi su svoju dicitu čuvali, tražili vezu da im dica ne idu u rat, a ti si bio ponosan kad je doša' kući u uniformi.. a na kraju su ga možda ubili oni s kojima je zajedno ratovao.."35). Govedić u tekstu *Pet dimenzija lijesa* koji se bavi upravo Matišićevom trilogijom, u poglavlju o ovoj drami same roditelje promatra kao "sahranjene u krivnju zbog prethodnog guranja djece u ratničke odore"36. U prvom se činu naglašava i moguća opreka između zagrebačkog i dalmatinskog podneblja vidljiva u sukobu Jakova i neimenovanih gospođa iz tramvaja (Jakov je čuo kako jedna od njih govori kako joj se gadi prikazivanje iskopavanja grobnica iz rata na televiziji) kad Jakov kazuje kako je bolje da "te slike gledaju na televiziji, a ne kao on uživo.. [...] jer da njihove sinove traže bagerima kao njegovog, onda ne bi pričale takve gluposti.."37. Pri kraju prvog prizora početnog čina započinje i zaplet cijele drame nakon što im u posjetu dolazi susjeda Marta koja im govori kako je dobila popis s imenima osmorice vojnika koji se nalaze u jednoj od grobnica, no kako je potrebno platiti *nadležnima* koji će im potom i odati lokaciju samog mjesta ukopa. U drugom prizoru se prikazuju razni dogovori oko pokušaja sprečavanja plaćanja za točnu lokaciju grobnice (u tim planovima se nalazi i Dragoljub koji je srpske nacionalnosti te također traži svog sina), a u osmišljavanju rješenja sudjeluje Mićun (Frankin i Jakovljev drugi sin, netom izašao iz psihijatrijske bolnice) i njegovi prijatelji, a nekadašnji Matini suborci. Oni se odlučuju na postupak razmjene što uključuje iskapanje groba majke i preseljenje na drugo tajno mjesto jednog od sudionika u trgovanju mrtvim ljudima. Unatoč svojoj *dijagnozi* i trudnoj supruzi, Mićun ne odustaje od nauma jer smatra kako je potrebno da ih "sahrane u njihovom selu kao ljude"38. Treći (i posljednji prizor) prvog čina prikazuje otkopavanje groba, susret s Galibom i Farukom (koji na poseban način u šumi pokušavaju pronaći svoje poginule) kao i fotografiranje koje će im poslužiti kao dokaz o različitim fazama njihova djelovanja. Sljedeći čin donosi susret s Ivicom (čovjekom koji raspolaže informacijama o lokaciji spominjane grobnice, no pravda se činjenicom kako je on tek glasnik), Mićunov plan da iskapavaju posmrtno ostatke i iz drugih grobnica pri čemu mu u pomoć dolazi prijatelj iz Zagreba, Tihomir. Nakon što Mićun predloži da započnu iskapati i najpoznatije ljude (aludirajući na Franju Tuđmana), njegovi prijatelji shvaćaju kako je on ponovo "sazrijo za

---

35 Matišić, M. Posmrtna trilogija. Zagreb: Hrvatski centar ITI, 2006. Str. 44

36 Govedić, Nataša. Pet dimenzija lijesa. Dostupno na: <http://www.zarez.hr/clanci/pet-dimenzija-lijesa-pozornica>

37 Matišić, M. Posmrtna trilogija. Zagreb: Hrvatski centar ITI, 2006. Str. 44

38 Ibid. Str. 55

ličenje"³⁹. Nakon što odbiju daljnju suradnju s njim i nimalo ga suptilno započnu optuživati za moguću izdaju vlastitog brata, Mićun im prijete pištoljem te naposljetku ubija svoju trudnu suprugu, bratića, prijatelja, a na samom kraju i sebe. Zadnji prizori drugog čina donose zahlađenje odnosa među braćom (Lukom i Jakovom) zbog Mićunovog ubojstva Lukinog sina Bože, kao i čuvanje grobnice jer Luka želi iskopati Mićuna. Smrt ne donosi očekivanu katarzu već dodatne neprilike čime se nesređeni odnosi "pod zemljom" izjednačavaju s napuklim odnosima "na zemlji". Jakov se raduje dolasku ženske djece na svijet nadajući se kako će barem one biti izostavljene iz sudbine žrtvovanja u ratnim vremenima. Zanimljiva je kružna struktura same priče kojoj je poveznica groblje kao prostor posljednjeg počivališta, "mjesto sigurnosti, rođenja, rasta, nježnosti; mjesto preobrazbe tijela u duh ili mjesto ponovnog rođenja koje se priprema"⁴⁰. No, grob prikazan u ovoj drami više je nalik drugom Jungovom tumačenju groba kao mjesta "ponora u kojem biće tone u prolazne, ali neizbježne tmine"⁴¹. Tako dok jedna *vrsta* mrtvacu žudi za iskapanjem iz *tuđe* zemlje da bi potom bila sahranjena na mjesto sigurnog i *svojeg* utočišta, drugoj vrsti prijete neželjena ekshumacija kojom bi se iz vlastita počivališta premjestili u drugi, nepoznat.

Smrt je u ovoj drami prikazana i kao mjesto u kojem će se jednog dana ponovo susresti svi likovi ("bit ćemo jednog dana jopet svi zajedno u grobnici.. mi i naša dica"⁴²) čime se donekle naglašava kršćanski svjetonazor i vjera u uskrsnuće, ali i surova činjenica u nemogućnost izbora mjesta svojeg vječnog počinka jer je sve, već otprije, uvjetovano tradicijskom podjelom koja podrazumijeva obiteljsku zajednicu (pa makar samo ispod zemlje).

Matišiću je u ovoj drami glavni junak nestala osoba, pravnim rječnikom nazvana *persona in absentia*. U pravu, takvom se osobom smatra ona koja tijekom suđenja nije fizički prisutna. Mate, nestali vojnik čije se tijelo tijekom drame pokušava pronaći, ipak je dovoljno prisutan kako bi u živote onih koji su ga poznavali unio hladnokrvni nespokoj i tjerao ih na dodatnu i uvijek iznova iscrpljujuću potragu. Iako ga nema (u materijaliziranom obliku), u svakom od živućih likova on je neizbjegnuta utvara koja se u njima javlja u obliku neizbrisana sjećanja. Njegova majka ne može si oprostiti što mu je dozvolila da ode u rat, otac i brat ga žele časno pokopati kao hrvatskog vojnika, a njegovi prijatelji i suborci ga žele pronaći kako bi vlastitu (možda i nečistu) savjest pokušali barem na trenutak umiriti. Lik Mate funkcionira i

---

³⁹ Matišić, M. Posmrtna trilogija. Zagreb: Hrvatski centar ITI, 2006. Str. 79

⁴⁰ Chevalier, J., Gheerbrant, A. Rječnik simbola: mitovi, snovi, običaji, geste, oblici, likovi, boje, brojevi. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk, 2007. Str. 197

⁴¹ Ibid

⁴² Matišić, M. Posmrtna trilogija. Zagreb: Hrvatski centar ITI, 2006. Str. 91

kao roba kojom se pokušava trgovati što u recipijenta izaziva osjećaj sumorne nelagode, a kod kritičara tipičnu Matišićevu karakteristiku koja njega detektira kao dramatičara koji se ne boji posegnuti za homeopatskim rješenjima u svojim dramama, najčešće u obliku provokativnog komentara naše poratne zbilje. Stoga ne čudi što Matišića često prozivaju zbog njegova neprestanog "diranja u sveto".

Žena bez tijela

Središnji dio Matišićeve trilogije drama je naslovljena *Žena bez tijela*. Za razliku od prve drame trilogije, ova drama je smještena u urbano područje i napisana je na standardnom hrvatskom jeziku. Ovaj tekst uključuje nevelik broj dramskih osoba, čime se fokus donekle jače *usredotočen* na međusobnom odnosu likova, a ponešto manje, iako dovoljno snažno, na radnju koja ih povezuje.

Cijela radnja drame zbiva se u nevelikoj dnevnoj sobi, a započinje susretom Martina, tridesetogodišnjeg umirovljenika, i Eme, pedesetogodišnje prostitutke. Martin je unajmio Emu zbog potpuno drugačijeg razloga od onoga uobičajenog, želi se njome oženiti kako bi joj, nakon svoje smrti, ostavio vlastitu mirovinu. Saznajemo kako Martin umire od raka i kako mu nije preostalo još mnogo vremena na svijetu. Martinova majka Marija, s kojom Martin inače živi, trenutno je odsutna jer je otišla u Međugorje na hodočašće kako bi se molila za njegovo zdravlje. Ovime je ponovo naglašen kršćanski aspekt dramskih likova, ali i mentalitet hrvatskog naroda i njegova predanost tradiciji. Tijekom Martinova i Emina razgovora saznajemo kako Ema ima muža koji je u zatvoru (muž joj je, zapravo, mrtav no izmišlja ga kako bi *uplašila* svoje klijente) i troje djece s kojima gotovo ni ne komunicira (osim s jednim djetetom koje je smješteno u dom). Ema prepričava i brojne dogodovštine koje je imala ona (ili njezine kolegice) s mušterijama. Priznaje kako je svojevremeno bila u psihijatrijskog bolnici (poveznica s prethodnom dramom u kojoj je, također, jedan od glavnih likova bio pacijent) i smatra kako "onaj koji danas nema psihičkih problema – nije normalan"⁴³. Nakon što ih posjećuje Pišta, Martinov prijatelj, Martin odlučuje Emi reći svoj plan o tome kako je želi oženiti kako bi joj pripala njegova mirovina. U tom trenutku se vraća Martinova majka koja Emu upoznaje kao Martinovu djevojku, no ubrzo shvaća kako je Ema prostitutka te je optužuje da zarađuje na tuđoj nesreći. Nakon što Ema napusti stan, Martin svojoj majci priznaje kako je on kriv što je od nje napravio "pijanu uličarku"⁴⁴. Tijekom rata, on i njegovi

---

⁴³ Matišić, M. Posmrtna trilogija. Zagreb: Hrvatski centar ITI, 2006. Str. 102

⁴⁴ Ibid. Str. 113

suborci su upali u Emin stan nakon što su čuli u selu kako je Emin suprug ubio njihove prijatelje. Njezinog su supruga ubili, a nju silovali. Iako Martinu majka predlaže da se ispovijedi kako bi dobio oprost od grijeha, on joj naglašava kako je to već učinio te kako mu ni svećenici nisu mogli pomoći jer su se bojali da će i oni postati sudionici u zločinu. Martinova majka ne može vjerovati njegovim riječima o planu te se Martin opravdava kako "pokušava spasiti njezinu dušu kad već ne može tijelo"⁴⁵. U drugom (i posljednjem) činu Martin se susreće s Mladenom, prijateljem i nekadašnjim suborcem. Ispočetka, on nudi Martinu pomoć (".. kad nas je već zaboravila država za koju smo se borili, nećemo barem mi jedni druge ostaviti na cjedilu.." ⁴⁶), no ubrzo postaje jasan pravi razlog njegova dolaska. On, kao Martinov ratni zapovjednik, ne odobrava njegov plan jer smatra kako će izdati svoje suborce i nagovara ga da "ne kopa po grobovima koji su odavno zarasli travom"⁴⁷. Naravno, u grobnici gdje su pokopali Emina supruga, našli su se i drugi "četnici" na koje su putem naišli. Iako Martin govori kako su "oni sramota za svoj narod i kako on samo želi smanjiti svoju sramotu"⁴⁸, Mladen mu govori kako mu njihovi suborci ne vjeruju jer misle kako će ih izdati. Upozoravaju ga bi Ema mogla nastradati zbog njegovog altruizma te mu predlažu da on okonča svoj život sam – samoubojstvom, što se na kraju i ostvaruje. U epilogu se prikazuje razgovor Martinove majke i Eme u kojem Ema Martinovoj majci vraća novac koji joj je Martin dao večeri kad ga je angažirala te joj priznaje kako je prepoznala Mladenov glas koji nikad neće zaboraviti. Martinova majka saznaje kako je njezin sin nije silovao već joj je, tijekom grozomornog čina, držao ruke čineći je bespomoćnom. Martinova majka ipak odbija svjedočiti u Emini korist te joj Ema poručuje kako je jedino što joj preostaje molitva za spas duše njezinog sina čime se drama i završava.

I ova Matišićeva drama pokazuje posljedice koje je izravno uzrokovao Domovinski rat. One nikad ne prestaju, a zločini koji su se tad zbili aktualni su i mnogo godina poslije. Reflektiraju se u životu onih koji su u njemu sudjelovali, kroz svoju aktivnost, ali i nikad oproštenu pasivnost. Proizašle tragedije nikad nisu zaboravljene, a iznenadne praznine u sjećanjima popunjavaju tugom, ljutnjom i gorčinom. Smrt je ovdje nalik mogućnosti bijega, makar nametnutnoj, no onakvoj koja će spasiti samo jednu osobu, a iza sebe ostaviti tucet unesrećenih. Ona djeluje kao jednostrano rješenje, a do nje se *dolazi* samoubojstvom. Martinova žrtva nije uzaludna što se naglašava i tijekom Mladenove eulogije u kojoj se njegovi suborci od njega opraštaju riječima kako "s njim sahranjuju i dio sebe, svojih života i

---

⁴⁵ Matišić, M. Posmrtna trilogija. Zagreb: Hrvatski centar ITI, 2006. Str. 115

⁴⁶ Ibid. Str. 116

⁴⁷ Ibid. Str. 120

⁴⁸ Ibid. Str. 121

svoje duše"⁴⁹. Govor djeluje poprilično cinično s obzirom na njihovu životnu podlogu, a Martinova smrt djeluje poput njihovog fiktivnog odrješenja od grijeha. Ponovo dolazi do kršćanskog prizvuka u trenutku njihovog opraštanja sa samoubijenim prijateljem gdje se naglašava nada u ponovni susret (svjesni su činjenice da kao grešnici neće dospjeti u raj – mjesto gdje je i samoubojicama zabranjen pristup).

Matišić u ovoj drami odabire ženski lik kao naslovni čime nedvojbeno naglašava nemali broj civilnih žrtava među kojima su žene nastradale na različite načine. Silovanje, kao čin izivljavanja ratnih i časnih hrvatskih vojnika, Matišićevu je protagonisticu *osudilo* na poluživot: u tijelu koje više gotovo ne prepoznaje i besramno ga nudi svim zainteresiranim mušterijama još se uvijek nalaze strahotne *zalihe* sjećanja koja joj ne dopuštaju normalizaciju života čineći ga zauvijek zarobljenim u sivu prošlost.

Ničiji sin

Posljednji dio Matišićeve trilogije nazvan je *Ničiji sin*. Popis dramskih likova u ovom djelu je ograničen na pripadnike jedne obitelji (sadašnje, bivše i *pridošle*) čime se ova drama može nazvati i obiteljskom (tragedijom). Kao i *Žena bez tijela*, i ova je drama napisana na standardnom jeziku i odvija se u urbanoj sredini.

U njezinom prologu, upoznajemo se s Tonkom, bivšom Ivanovom suprugom, i Josipom, njihovim zajedničkim sinom. Josip ne voli rastanke na koje su se, tijekom rastave, dogovorili Tonka i Ivan te se saznaje kako svojem djedu Izidoru zamjera preokupiranost vlastitom političkom karijerom. Na samom početku prvog čina, u didaskalijama se pobliže opisuje prostor u kojem živi obitelj Barić (Ivan i njegovi roditelji Izidor i Ana) pri čemu je naglašena socijalna komponenta protagonista, a njihov je stan opisan kao "klasična inačica skromnih stanova u kakvima žive intelektualci u zemljama bivših socijalističko-komunističkih država"⁵⁰. Izidor pred zrcalom uvježbava politički govor koji će uskoro održati, nakon čega postaje jasno kako se on, nakon trideset godina, vraća u politiku, kao bivši politički zatvorenik. Njegove se parole ponajviše tiču branitelja te svoj politički program sažima u dvije udarne riječi: "stop samoubojstvima". U posjetu mu dolazi Simo, bivši čuvar zatvora u kojem se Izidor nekad nalazio, te ga moli za pomoć pri otplati kredita ucjenjujući ga nemilim komadom papira (onim na koji se vidi kako je Izidor tijekom boravka u zatvoru izdao mnoge svoje prijatelje). Ispočetka, Izidor to odbija te se priprema za politički skup na

---

⁴⁹ Matišić, M. Posmrtna trilogija. Zagreb: Hrvatski centar ITI, 2006. Str. 126

⁵⁰ Ibid. Str. 135

koji uskoro putuje. Sa sobom želi povesti i sina Ivana koji je u invalidskim kolicima (smatrajući kako će mu to donijeti dodatne, a neophodne bodove tijekom izbora), a supruga Ana je ljuta što ne zove i nju misleći kako je se srami jer njezini govori nisu na nivou "tzv. doktora znanosti"⁵¹. Nakon što Izidor otiđe, Simo se vraća Ani te se saznaje za njihov odnos koji je trajao dok je Izidor bio u zatvoru, a koji se, prema Aninom objašnjenju, odvijao kako bi Izidor sačuvao "živu glavu". Ovaj put Simo ne dobiva ono što je istinski želio već Ana poseže za pištoljem te ga upuca. Kako nije odmah umro, Ivan se odlučuje na očajnički pothvat te ga naposljetku guši. Ubrzo se saznaje kako je Simo zapravo Ivanov pravi otac što Ivana dovodi do stanja umjerenog rastrojstva jer se odjednom "ima dva oca.. jedan cinkaroš, drugi ucjenjivač"⁵², a zbog svojeg pravog oca je i polusrbini. Na početku drugog čina, te iste noći, Ivana uhite zbog pjevanja četničkih pjesama, a on upozorava svoje roditelje kako se planira "bezgrešno katolički ubiti na srpsko pravoslavan način"⁵³ – pjevajući srpske pjesme na jednoj od hrvatskih svadbi, odnosno, nada se kako će ga netko drugi ubiti kako bi, po kršćanskom nazoru, ipak dospio u raj (ironično naglašen kršćanski svjetonazor pri kojem je važnije izbjegnuti samoubojstvo nego počiniti ocubojstvo). Zadnji dio drame se odvija u bolničkoj sobi u kojoj se nalaze tri kreveta, u posjetu mu dolaze Ana i Izidor te se spominje i korupcija, povezanost s visoko pozicioniranim ljudima i "sređivanje" problema. Nakon Tonkine posjete, Ivan, ostavši sam s preostala dva psihička bolesnika, započinje zvižducati melodiju četničke pjesme nakon čega ga jedan od pacijenata guši jastukom. U epilogu je prikazano tugovanje Ivanovih roditelja te bivše žene Tonke i sina Josipa, a ponovo se kružnom strukturom ova drama završava na isti način kako je i počela – Izidorovom pripremom za održavanje skorašnjeg političkog govora koji bi ovaj put trebao započeti "minutom šutnje za sve hrvatske branitelje koji su počinili samoubojstvo"⁵⁴.

Posljednja drama Matišićeva triptiha na nimalo suptilan način progovara o sveprisutnom licemjeru, o raznim pokušajima *korištenja* vlastite tragedije u svrhu osobnog probitka na političkoj sceni, o podmićivanju i (vele)izdajama. Ona problematizira i samo roditeljstvo što se naslućuje i iz samog naslova drame, a u kojoj zbunjujući osjećaj nepripadnosti i dovodi do daljnjih tragedija. Još je jednom naglašena oduzeta mogućnost odabira koja se uočava u Ivanovom neznanju o vlastitom podrijetlu, a koje je možda moglo utjecati na daljnji tijek njegova života. Zanimljiva je i Matišićeva uporaba iznimno kršćanskih imena (Ivan i Josip) što se može shvatiti dvojako: kao autorova poruga svim lažnim, a

---

⁵¹ Matišić, M. Posmrtna trilogija. Zagreb: Hrvatski centar ITI, 2006. Str. 146

⁵² Ibid. Str. 158

⁵³ Ibid. Str. 167

⁵⁴ Ibid. Str. 184

"velikim" kršćanima (katolicima), a s druge strane njegova čežnja za ispravnim postupcima kakve nalaže istinska vjera. Iako Ivan kao Josipov otac ne želi da njegov sin odrasta u okolnostima nalik njegovom djetinjstvu, i on određuje sinovljevu budućnost odlučivši se za samoubojstvo.

Intermedijalizacija Matišićevog triptiha

Sve su Matišićeve drame dosad izvedene. Upravo se zbog toga sam autor ne usudi govoriti o tome kako hrvatska kazališta zaziru od hrvatskih pisaca jer bi to u njegovom slučaju bio čin krajnjeg licemjerja. A potvrđeno je (s obzirom na povećani broj filmova u kojima potpisuje onu scenarističku funkciju) kako i redatelji često posežu za njegovim književnim predlošcima koji će potom biti oblikovani u scenarij njihova budućeg filma. Matišića kolege često ne *prepoznaju* kao scenarista te nerijetko prisustvuje raznim razgovorima u kojima sluša "bezrazložno hrvatsko preziranje svojih kolega uživo"⁵⁵. No njega to previše ne uzrujava – važno mu je da se i njegove starije drame vraćaju na repertoare kazališta, da je preveden u inozemstvu i da njegove drame izvode i "vani".

Neki redatelji njegove drame smatraju filmičnima, a neki u njima vide idealni materijal za kazalište. Intermedijalnošću, književnost može samo u krajnje metaforičkom smislu iz vremenskih medija (film, glazba, radio..) nešto preuzeti. Pavao Pavličić smatra kako se montaža ipak može prepoznati u književnim tekstovima: "javljat će se kratke rečenice u prezentu"⁵⁶. Iako se u tekstu on referira na prozne vrste, Matišićevo je dramsko pismo pretežito izgrađeno upravo od kratkih rečenica koje zasigurno odaju svoj (budući) filmski karakter. A takav se odnos, "onaj koji je uspostavljen kad i književnost i vremenski umjetnički medij zadržavaju svoj status, a stupaju u neku značenjem ispunjenu relaciju, a ne onda kad je jedno u službi drugog"⁵⁷, može nazvati pravom intermedijalnošću.

Matišić naglašava kako je pisanje scenarija u potpunosti drugačije od pisanja drama te kako neki redatelji dopuštaju slobodniji pristup dok s nekima ipak nešto *prisnije* surađuje. Dramu uvijek nastoji što više izmijeniti jer bi "bilo glupo prepisati dramski tekst s obzirom da svijet filmskog scenarija determinira sasvim drukčiji pristup"⁵⁸ tako da scenariji zapravo postaju nadogradnja tih drama. A traganje za krajnjim produktom (filmom ili predstavom) iznimno je mukotrpan proces, no upravo tijekom rada otkrivaju se prave sklonosti pojedinih redatelja. Tijekom prebacivanja drame u scenarij nastoji iscrpiti posljednje segmente koje drame kriju, a koje tek postaju vidljive svojom intermedijalizacijom. Drugačiji je proces

---

⁵⁵ <http://www.jutarnji.hr/mate-maticic--hrvati-ce-prvi-u-europi-izumrijeti/1075001/>

⁵⁶ Pavličić, P. Intertekstualnost i intermedijalnost: tipološki ogled. // Intertekstualnost i intermedijalnost / uredili Zvonko Maković, Magdalena Medarić, Dubravka Oraić, Pavao Pavličić. Zagreb: Zavid za znanost o književnosti, 1988. Str. 174

⁵⁷ Ibid. Str. 182

⁵⁸ <http://www.slobodnadalmacija.hr/Spektar/tabid/94/articleType/ArticleView/articleId/197899/Default.aspx>

doživio tijekom *prebacivanja* filma *Fine mrtve djevojke* u predstavu, a tu je dramaturgiju doživio kao zanimljiv proces jer ju je rastvorio u jedan potpuno drugačiji stroj – u dramu.

Posmrtna trilogija zaživjela je i kao kazališna predstava, ali i kao filmsko ostvarenje. Iako postoje i brojne izvedbe u inozemstvu, u ovom je radu fokus stavljen na hrvatska uprizorenja.

Tako je drama *Sinovi umiru prvi* svoju prvu izvedbu doživjela 2005. godine u Dramskom kazalištu Gavella u Zagrebu, a njezin je redatelj bio Božidar Violić. Svoje je sljedeće uprizorenje doživjela sedam godina poslije, 2012. godine, kad ju je na pozornicu vratilo Hrvatsko narodno kazalište u Osijeku, a tada je njezin redatelj bio Zoran Mužić.

Drama *Žena bez tijela* svoju je hrvatsku prvu izvedbu doživjela kao koprodukcijski proizvod (FIMA grupa, Fima Validus, Agit d.o.o. i KULT. d. o. o.) 2006. godine u varaždinskom kazalištu. A svoju prvu unutarinstitucionalnu je premijeru doživjela 2012. godine u Zagrebačkom kazalištu mladih (ZKM-u) gdje ju je postavio Božidar Violić. Ove su dvije drame (*Sinovi umiru prvi* i *Žena bez tijela*) bili i književni predložak nagrađivanom Brešanovom filmu *Nije kraj*.

Ničiji sin je prvi put izveden u režiji Vinka Brešana u Hrvatskom narodnom kazalištu Ivana pl. Zajca 2007. godine u Rijeci, a ekraniziran je, pod istim naslovom, 2008. godine. Redatelj je Arsen Anton Ostojić.

Sinovi umiru prvi (Gavella)

Prvi dio *Trilogije*, kao što je već navedeno, na kazališne je daske postavio poznati hrvatski kazališni redatelj Božidar Violić, 2005. godine. Među njegove najistaknutije kazališne predstave spadaju režije Šenoine *Ljubice*, Marinkovićeve *Glorije* i vlastita dramaturgija novele *Zagrljaj*, Brešanove *Predstave Hamleta u selu Mrduši Donjoj*, dramaturgija Novakova romana *Mirisi, zlato i tamjan*, ali i mnoge druge. Violić je dobitnik pregršta nagrada, a objavio je niz članaka i teatroloških eseja.

Ovu je dramu opisao kao " sažetu, dramaturški čvrstu i pregledno strukturiranu, promišljenu i domišljenu u simetrično raspoređenoj građi, jezgrovitog, ali živopisnog dijalektalnog dijaloga, prožetu oporim crnim humorom"⁵⁹.

Scenografiju ove predstave potpisuje Ivo Knezović, a kostimografiju Irena Sušac. Predstava je doživjela pedeset i dvije izvedbe, a svoju posljednju sredinom 2008. godine. Autor glazbe u predstavi je sam autor, Mate Matišić.

---

⁵⁹ [http://www.gavella.hr/hr/predstave/arhiva_predstava/sinovi_umiru_prvi/\(mode\)/body](http://www.gavella.hr/hr/predstave/arhiva_predstava/sinovi_umiru_prvi/(mode)/body)

Kazališna predstava kronološki *vjerno* prati radnju dramskog predloška te tako i započinje Jakovljevim povratkom iz Zagreba gdje je išao na prepoznavanje posmrtnih ostataka još jedne masovne grobnice koja je pronađena. Scenski se prostor mijenja tijekom izvedbe, a prikazan je na nekoliko načina. Na samom je početku on prikazan kao dnevni prostor kuće Jakova i Franke te se u njemu nalazi stol i dvije stolice, a s desne strane je vidljiv ormarić na kojemu se nalazi zapaljena svijeća. Potom se radnja odvija u Mićunovoj kući gdje je gledateljeva pažnja, također, usredotočena na jedan stol (oko njega se nalaze sudionici koji planiraju iskapanje grobnice, ali i pored njega Mićun ubija te izvršava samoubojstvo), a *šuma* (u kojoj lutaju u potrazi za odgovarajućim mjestom na koje planiraju zakopati *mafijaševu* majku) je potpuno ogoljena – nije obilježena niti jednim mogućim znakom prepoznavanja već se tek njezin prostor otkriva kroz razgovor. Ovakva scenska rješenja, iako iznimno oskudna i reducirana, ukazuju i na moguću simboliku predmeta koji su ipak prikazani. Stol je simbol "zajedništva u jelu"⁶⁰ (u književnom predlošku, baš kao i u scenskoj izvedbi Jakov večera sam čime se sugerira razjedinjenost unutar same obitelji). S obzirom na dominantnu kršćansku tematiku Matišićevih drama, stol se može povezati i s Posljednjom večerom na kojoj Isus predviđa kako će ga netko od njegovih najbližih (i prisutnih) ubrzo izdati, a tako se, naposljetku, osjeća i sam Mićun u trenutku kad njegovi najbliži odbijaju daljnju suradnju u njegovim nimalo racionalnim planovima te supruga ponovo poziva hitnu smatrajući kako mu opet nije dobro. Posljednji prizor odvija se na groblju koje je naznačeno grobnicom. Matišić upravo ovakvim krajem na pravi način zaokružuje samu radnju: i dok se u početku obitelj ponosi jer je njihova "grobница najlipša u cilom selu"⁶¹ (čime se donekle i ironično prikazuje seoski pomalo ograničeni mentalitet), na samom kraju upravo je taj isti, najljepši, vječni dom potrebno čuvati zbog mogućnosti iskapanja onih koji su tamo sahranjeni.

U ovoj se predstavi, uz nedvojbenu i iznimnu kvalitetu cijele glumačke postave, ponajviše ističu Ljubomir Kiki Kapor u ulozi Jakova i Dražen Kuhn u ulozi Mićuna. Obojica su pružili potreban svjetonazorski okvir likova koje tumače te na uvjerljiv način prikazali cijelu plejadu surove oporosti na kojoj se i zasnivaju Matišićevi likovi.

Baš poput scenografije i nenametljive kostimografije, i glazba se u predstavi iznimno rijetko pojavljuje, a njezina se prisutnost ponajviše osjeti na kraju gdje prostor groblja stoji u izravnom kontrastu sa zvukovima svadbenih pjesama koje se čuju iz daljine.

---

⁶⁰ Chevalier, J., Gheerbrant, A. Rječnik simbola: mitovi, snovi, običaji, geste, oblici, likovi, boje, brojevi. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk, 2007. Str. 695

⁶¹ Matišić, M. Posmrtna trilogija. Zagreb: Hrvatski centar ITI, 2006. Str. 43

Žena bez tijela (Zagrebačko kazalište mladih)

Središnji dio Matišićeve *Trilogije* na scenu je postavio, još jednom, Božidar Violačić, a svoju je premijeru doživjela krajem prošle godine (2012.) u Zagrebačkom kazalištu mladih (ZKM-u). Predstava u kojoj je ženski lik u središtu cijele radnje najavljena je kao ona koja traži "angažman, mišljenje, odnos i stav"⁶², a financirana je uz podršku Europske komisije.

Naslovna je uloga pripala izvrsnoj i glumački iskusnoj Kseniji Marinković, koja je svojom samouvjerenošću liku Eme nametnula pripadajuću hladnokrvnost žene koja je u ratu izgubila gotovo sve, a u poraću *gubi* i svoje tijelo. Muški dio glumačke ekipe predvodi Jasmin Telalović, u ulozi Martina. Njega pak redatelj opisuje kao "glumca nevjerojatnog senzibiliteta koji zrači, osjetljivim čovjekom iznimnog duhovnog bogatstva"⁶³.

I ova predstava poštuje kronološki slijed prizora u književnom predlošku. U ulozi skladatelja se, ponovo, pojavljuje autor (Mate Matišić), scenografska rješenja potpisuje Nina Bačun, a kostimografiju Doris Kristić.

Cijela se predstava odvija u samo jednoj prostoriji – (ponovo) dnevnoj sobi stana u kojem žive Martin i njegova majka. Prostor je skromno namješten, u središtu se nalazi trosjed, s jedne je strane vidljiv put u drugu prostoriju (kuhinju), a nasuprot njoj, s druge strane, put vodi do spavaće sobe. Ispred trosjeda se nalazi nevelik stol, a s desne strane je smještena komoda na kojoj se nalazi telefon. Smještanje radnje u samo jedan prostor može djelovati pomalo klaustrofobično, no potpuno je u skladu s temom o kojoj se govori (silovanje i njegove posljedice, ratni zločini koji se nikad neće procesuirati, *nametnuta* prostitucija,...). Upravo se na ovakav način maleni prostor same scene ispunjuje ogromnom količinom emocija, sjećanja, neostvarive želje za pravdom i krajnjim rješenjem koje donosi smrt. Ipak, sam čin samoubojstva u predstavi nije prikazan, no na samom kraju predstave glumci navode nekoliko podataka koji se tiču broja silovanih žena i broja branitelja – samoubojica.

Predstava se na samom kraju javno posvećuje braniteljima i žrtvama čime se anotira dokumentaristički pristup samog redatelja. A ovom je dramom Matišić, upravo svojom centralnom pozicijom u *Trilogiji*, naglasak stavio na civilne žrtve rata, na one "koji jednostavno ništa nisu bili krivi"⁶⁴, na one koji su bili mučeni na različite načine, zbog tuđih zločina i ljudskog zla.

⁶² <http://www.zekaem.hr/predstave/zena-bez-tijela/?id=58>

⁶³ <http://www.tportal.hr/kultura/kazaliste/224986/U-ratu-se-zlocin-ne-moze-sprijeciti.html>

⁶⁴ Matišić, M. Posmrtna trilogija. Zagreb: Hrvatski centar ITI, 2006. Str. 114

***Ničiji sin* (HNK Ivan pl. Zajc Rijeka)**

Redateljstvo umijeće Vinka Brešana najčešće se vezuje uz "sedmu umjetnost" – film. Od svojeg prvog poznatijeg filma (*Kako je počeo rat na mom otoku*) čiji je scenarij napisao njegov otac, Ivo Brešan, Brešan je u svojim sljedećim filmovima najčešće posezao za elementima uobičajenima za mediteransku komediju (dijalektalni govor, specifična primorska sredina koja njeguje posebnu vrstu humora, prepoznatljivi karakteri,..). Iako je s Matišićem nerijetko surađivao u svojim filmovima, pomalo neobično djeluje njegova želja za režijom *Ničijeg sina* u kazalištu.

Ova je drama svoju premijeru doživjela na *Riječkim ljetnim noćima* 2006. godine, a svoju *unutarinstitucionalnu* premijeru krajem iste godine u riječkom Kazalištu. Matišiću je posebno imponirala činjenica kako je Božidar Alić prihvatio ulogu Izidora, bivšeg političkog zatvorenika koji se ponovo pokušava vratiti u politiku. Alić je glumac koji "u jednoj sceni može igrati tri žanra istovremeno, on se igra i s ulogom i mehanizmom igranja uloge, ali je istovremeno igra gotovo realistički uvjerljivo"⁶⁵, izjavio je tada Matišić. U ulozi *ničijeg sina* pojavljuje se uvjerljivi Damir Orlić, a u ulozi majke Olivera Baljak (koja je govornom karakterizacijom pomalo *plitko* pokušala prikazati traženu priprostost). Scenograf je Dalibor Laginja, kostimografkinja Sandra Dekanić, a skladatelj (opet) Mate Matišić.

Predstava započinje ulaznom *pjesmom* psihičkih bolesnika koji djeluju poput nekadašnja tragedijska kora, a već od samog početka na svojstven način komentiraju cijelu radnju čineći je iznimno grotesknom i pomalo apsurdnom. Pjesme koje zbor tijekom cijele predstave izvodi nalikuju *brechtovskim* songovima kojima je funkcija prekidanje radnje čime se poništava moguća iluzija koju gledatelji imaju u kazalištu. Takav teatar od gledatelja traži aktivno sudjelovanje u predstavi, no iako ova predstava nije interaktivno postavljena, njezina je tema zasigurno doprinijela stavu svih gledatelja.

Osim umetnutih pjesama, predstava prati svoj književni predložak, a njezina je scenografska komponenta sastavljena od nekolicine predmeta: kauča, fotelje i pripadajućeg stolića, nekoliko stabala. U samom se središtu nalaze stepenice kojima određeni likovi ulaze i napuštaju scenu, a način njihove uporabe pomalo je zastario – glumci koji se prvi put pojavljuju na sceni spuštaju se tim stepenicama čime se na donekle nemaštovit način pokušava naglasiti njihova važnost. Same stepenice prekrivene crvenim tepihom mogu se shvatiti i poput krvavog uspona lika Izidora (koji njima najčešće i korača), no i ta se simbolika

---

⁶⁵ <http://www.hnk-zajc.hr/Default.aspx?art=728>

čini nedovoljno razrađenom. Crveni se tepih može shvatiti i kao politički protokol. Glazba (uglavnom pjevani songovi zbora pacijenata) je lokalizirana te se prepoznaju glazbene partiture tipične za riječko (ali i istarsko) podneblje. Ova je predstava najavljena kao crnohumorni psihološki triler, no za razliku od istoimenog filma, nije postigla neke zapaženije uspjehe.

Ničiji sin (film)

Film Arseno Antona Ostojića višestruko je nagrađivan na brojnim domaćim, ali i inozemnim festivalima. Nastao je dvije godine nakon istoimene kazališne predstave, a redatelj je film posvetio Sišćanima (koji su prvi i pogledali premijeru filma), a potom i ostalim stanovnicima Hrvatske. Ostojić je hrvatskoj (ali i široj) javnosti poznat kao redatelj triju filmova: *Ta divna splitska noć* (2004), *Ničiji sin* (2008) i *Halimin put* (2012).

U naslovnoj ulozi Ivana briljira Alen Liverić koji je za ovu ulogu, također, više puta nagrađivan dok se u ulozi oca Izidora pojavljuje Mustafa Nadarević (iako u novije vrijeme *specijaliziran* za humoristične uloge, solidno se prilagodio i ovoj – *ispolitiziranoj*). Uloga majke pripala je Biserki Ipši koja je na zanimljiv način prikazala dvostrukost svojeg lika: u početku kao požrtvovna majka i vjerna supruga, a potom kao iskusna *skrivačica* velike obiteljske tajne.

Film ne *kopira* kronologiju dramskog predloška već je ispunjen brojnim reminiscencijama glavnog lika koji se često prisjeća svojih ratnih dana, ali i svoje mladosti u kojoj je vodio bezbrižan *rockerski* život. Razlog akronološkom tijeku radnje je specifičnost filmskog pisma, kao i samog redatelja, koji u svojoj realizaciji često posežu za nekim drugačijim rješenjima. Tako se tek na sredini filma prikazuje Simin i Izidorov susret, kao i prikaz ubojstva, dok je u početku prikazan pokušaj skrivanja dokaza o ubojstvu, kao i Ivanovo prvo privođenje u policiju zbog pjevanja četničkih pjesama. Za razliku od drame, u filmu su umetnute epizode u kojima Ivan dolazi kod svog prijatelja koji mu nudi prostitutke, kao i posjećivanje starog ratnog druga i prijatelja s kojim je svirao, a koji je postao paraolimpijac nakon invalidnosti uzrokovane ratom. Time se dodatno naglašava Ivanov lik te se kroz njegovu psihološku karakterizaciju mogu iščitati zajedničke crte ličnosti vjerojatno velikog broja invalida Domovinskog rata.

Film završava "bezgrešnim hrvatskim katoličkim samoubojstvom na srpski pravoslavni način"⁶⁶, odnosno "izazivanjem" ubojstva dok pjeva četničke pjesme okružen psihičkim bolesnicima koji naglašavaju sve strahote koje su proživjeli tijekom slušanja tih pjesama.

---

⁶⁶ Matišić, M. Posmrtna trilogija. Zagreb: Hrvatski centar ITI, 2006. Str. 167

Kritika i recepcija

Danas se u kritiku upleću gotovo svi: oni koji nešto znaju o kritiziranom, oni koji želi dati svoj sud, oni koji se nastoje samo čuti te ona manjina koja o tome, zapravo, nešto i zna. Oštro je reći kako bi kritiku trebalo prepustiti samo onima koji pripadaju određenom području ili polju zanimanja te posjeduju neko stručno obrazovanje o nečemu, no kritika bi ipak trebala nastajati u "vlasništvu" onih koji svoje mišljenje mogu potkrijepiti ili opovrgnuti nekim dubljim znanjem i snalaženjem u određenom području.

Današnja kritika je rijetko oštra, iako se, kao i u plastu sjena, može pronaći izuzetak, odnosno igla.

Matišićeve su uprizorene izvedbe nailazile na svakojake kritike, i pozitivne i negativne. S obzirom na teme kojima se u svojim dramama bavi, to nimalo ne iznenađuje.

Matišić priznaje kako se u početku bojava reakcije koju će možda izazvati postavljanje drame *Sinovi umiru prvi* u Gavelli. No ipak se ništa takvog nije dogodilo. Misli kako se "ipak proširio prostor u kojem ljudi shvaćaju da su to glumci koji će poslije doći i nakloniti se na kraju predstave, a ako netko ekscesno reagira – znači da je u nekom političkom filmu koji je potpuno besmislen."⁶⁷ Matišić je Violićevu režiju opisao kao "prilično čistu, lišenu bilo kakvih teatarskih efekata i podilaženja jer je on, naprosto, scenografski ogolio i pustio glumce"⁶⁸.

Kritike nakon ove predstave bile su različite. Boris B. Hrovat je za časopis *Vijenac* kritiku ove predstave naslovio *Hobotničini kraci* aludirajući na mafijašku dominaciju u svim javnim spektrima ljudskog života. Uspoređuje ju s dramama Nine Nuić, što je posebice vidljivo u promatranju smrti kao mjesta ponovnog susreta. Redatelj predstave Violiću zamjera doslovnost intermedijalizacije književnog predloška, a smatra kako predstava zbog "eventualne provokativnosti autorove poetike nije za svačiji ukus"⁶⁹.

Boris Munjin je za ugašeno novinsko glasilo *Feral Tribune* predstavu okarakterizirao kao predstavu koja kod "publike nije proizvela ošamućenost i očaj već – veselje i razdraganost."⁷⁰ Naglašava kako je redatelj nije uzdignuo do potrebne razine na kojoj će propitkivati univerzalna pitanja učinivši je tek lokaliziranom crnohumornom groteskom. Iako na temelju dviju kritika nije primjereno suditi o mišljenju i ostalih kritičara, vidljivo je kako je

---

⁶⁷ http://www.dnevnikulturni.info/intervjui/kazaliste/46/mate_maticic/

⁶⁸ Ibid

⁶⁹ <http://www.matica.hr/vijenac/vijenac307.nsf/AllWebDocs/kaza9>

⁷⁰ http://feral.audiolinux.com/tpl/weekly1/article_sngl.tpl?IdLanguage=7&NrIssue=1057&NrSection=1&NrArticle=12449

redatelj pomalo zanemario Matišićevu oštricu kojom zarezuje u sve kuteve hrvatskog društva, i one zaštićene i one dostupne.

Predstava *Žena bez tijela* u Zagrebačkom kazalištu mladih naišla je na ponešto pozitivniji odjek u kritičarskim krugovima.

Igor Ružić je za *tportal.hr* ovu predstavu nazvao onom čija je "tema veća od života na maloj pozornici"⁷¹. Matišićevo dramsko pismo vidi kao točno seciranje traume društva, a njegovu umjetnost kao onu koja se, od drugih, izdvaja svojom doslovnošću, a vrijednost joj je u kategorijama vremena, prostora i duha. Ovu dramu smatra "najsmirenijim i najrealnijim Matišićevim komadom", a njezinu inscenaciju smatra (ponovna zamjerka redatelju Božidaru Violiću) potpuno realističnom čime se zanemaruju neka važna pitanja koja su ovakvom izvedbom ostala neopravdano prešućena.

Nataša Govedić svoj tekst o ovoj predstavi naziva *Primicanje provaliji kolektivnog srama* sugerirajući na *prijateljske* savjete s kojima se susreo Martin, a koji su još jednom čovječanstvo prikazali na nimalo pozitivan način. Govedić posebice naglašava svestranost glumaca u predstavi, a zamjerke upućuje suviše konvencionalnoj scenografiji te misli kako bi prostor puno bolje funkcionirao kao potpuno ogoljen, a čime bi se naglasila veličina i važnost same teme o kojoj se govori.

Mira Muhoberac je za časopis *Vijenac* ovu predstavu nazvala "predstavom o smrti"⁷² označujući je kao svojevrsni epilog drame koja joj prethodi (*Sinovi umiru prvi*). Za razliku od dviju drama koje je okružuju, a koje prikazuju invalidnost nakon rata, u ovoj je predstavi prikazana "invalidnost na tijelu mladog umirovljenog branitelja koji ima karcinom u završnoj fazi"⁷³. Za razliku od gore navedene dvije kritike, Muhoberac hvali Violićevu režiju koju shvaća kao "utemeljenu na svijesti i savijesti"⁷⁴, a prostor gledališta promatra kao predvorje koje nas uvodi u stan smrti. Cijelu izvedbu ističe i po dominantnim kršćanskim simbolima, a koji se posebice očituju u samoj završnici – treptajem svijeće koja simbolizira duh svih poginulih branitelja i tragedije silovanih žena (kojima je predstava i posvećena).

Tomislav Čadež je u *Jutarnjem listu*, također, pohvalio Violićevu predstavu, posebice istaknuvši Kseniju Marinković u ulozi Eme, ali i samo redateljevo čitanje drame kao "odmjereno, tužno, pa i duhovito"⁷⁵. A Tomislav Kurelec je za internetski portal *kazalište.hr* napisao kako je ova predstava ponajviše emocija izazvala zbog pojedinačnosti ljudske drame,

---

⁷¹ http://www.tportal.hr/kultura/kazaliste/225512/Tema-veca-od-zivota-na-malaj-pozornici.html#.UT-A_qJ971A

⁷² http://www.matica.hr/Vijenac/vijenac488.nsf/AllWebDocs/Predstava_o_smrti

⁷³ Ibid

⁷⁴ Ibid

⁷⁵ <http://www.jutarnji.hr/template/article/article-print.jsp?id=1065999>

a posebice ističe virtuoznost samih glumaca koji su samom redatelju zasigurno pomogli u prikazu ovog "mračnog naslijeđa ratnih zbivanja"⁷⁶.

Predstava *Ničiji sin* na riječkim kazališnim daskama uglavnom je pozitivno ocijenjena, a posebice je naglašena uloga Božidara Alića (kao oca Izidora) čije se, zapravo, solidno ostvarenje više povezivalo sa uzbuđenjem zbog povratka samog glumca u kazalište. Nina Ožegović je u tjedniku *Nacional* istaknula kako su režijska rješenja Vinka Brešana iznimno moderna i dinamična, a sveukupnost pozitivnog dojma zaokružuje i Brešanovim dobrim poznavanjem Matišićevog djela koji je više puta koristio u svojim radovima.

Ipak, za razliku od Ožegović, Govedić je ovo uprizorenje poprilično negativno ocijenila, smatrajući kako je Brešan cijeli komad pretvorio u farsu s elementima detektivske parodije jednog ubojstva. Cjelokupni dojam pokvarilo je i preglumljavanje glumaca, a jedinu je prolaznu ocjenu dala Damiru Orliću u ulozi sina Ivana ("potvrdio staru kafkijansku logiku: gubitak identiteta može biti strašniji od smrti, posebno ako je riječ o gubitku i privatnih i javnih uporišta"⁷⁷). Naglasila je i kako je Brešan u potpunosti izmijenio bit samog književnog predloška, a pokušaj stvaranja političkog teatra još je jednom narušen.

Film *Ničiji sin*, kao što je već prije spomenuto, nagrađivan je mnogo puta na brojnim festivalima. Osvojio je šest Zlatnih arena na Festivalu igranog filma u Puli 2008. godine (za najbolji film, režiju, glavnu mušku ulogu, glazbu te posebne Zlatne arene za ton i specijalne efekte), a onu za najbolji film, žiri je objasnio na sljedeći način: "Na izuzetno snažan način režija spaja psihološka stanja likova s ritmom filma, kamerom, glazbom i drugim komponentama, ujednačeno obrađujući potresnu filmsku priču. Impresivno filmsko djelo cjelovite strukture koje otvara nova područja kreativnosti u hrvatskoj kinematografiji, posebice u problematiziranju domovinskog rata i njegovih posljedica"⁷⁸. Među brojnim se nagradama ističe ona s 54. međunarodnog filmskog festivala u Valladolidu u Španjolskoj gdje je film dobio nagradu, a u priopćenju se obrazlaže kako je film nagrađen "za snažan prikaz socijalnog konteksta poslijeratnog Balkana, složenu priču koja se besprijeckorno razriješila, čudesnu interpretaciju glavnog glumca, popraćenu izvrsnom glazbom i jedinstvenom tehnikom filma"⁷⁹. Zanimljivo je kako je ovaj film iste godine bio i kandidat hrvatske kinematografije za onu najprestižniju svjetsku nagradu – Oscar. Uvršten je u Selekciju Europske filmske akademije za najbolje europske filmove 2009. godine.

---

⁷⁶ <http://kazaliste.hr/index.php?p=article&id=1658>

⁷⁷ Govedić, Nataša. Jurišanje napjeva. Dostupno na: <http://www.zarez.hr/clanci/jurisanje-napjeva>

⁷⁸ http://www.pulafilmfestival.hr/downloads/9_1.pdf

⁷⁹ <http://www.tportal.hr/showtime/film/41984/Nagrada-zirija-Ostojicevom-filmu-Niciji-sin.html>

Unatoč svim laudama, Nenad Polimac ga je u *Jutarnjem listu* proglasio zaista lošim filmom, a krivi samog scenarista (Matišića) za "nezgrapnu dramsku strukturu u kojoj središnji dio radnje poveliki, povremeno ne baš razgovijetan flashback"⁸⁰.

Jurica Pavičić je za isti dnevni list napisao kako je ovo filmsko ostvarenje "izgubljeno u gomilanju dramatičke"⁸¹, a koja je posebice prisutna u prikazivanju hrvatske kulture kao "sustavno dogovorene laži"⁸². Naglašava i režijske probleme zbog kreiranja radnja u ciklički zaplet, umjesto u linearni, a probleme dodaje i u polje scenarija smatrajući kako su česti loši dijalozi.

Željko Luketić je na portalu *dnevnikulturalni.info*, također, iznimno negativnim stavom popratio Ostojićev film. Smatra kako je redateljev stav "mlitav i posve se oslanja na stare soc-realističke trikove u kojima se svaka tobože dramatična sekvenca kao za Pavlovljevog psa podebljava preglasnom muzikom, dramatičnim rezanjem i flešbekovima"⁸³. Spominje i Ostojićev višegodišnji egzil u Americi, baš u vrijeme kad su se u hrvatskim filmovima događaji promatrali mnogo "pametnije i kritičkije"⁸⁴.

Zanimljivi su raskoli između velikih festivalskih uspjeha i iznimno negativnih ocjena domaćih kritičara. Razlozi mogu biti razni – često se spominje tvrdnja kako (posebice) inozemni festivali spremno dočekuju filmove ovakve tematike koji "dolaze s Balkana" (ovdje ponovo možemo spomenuti govorenje o traumi). Istovremeno, domaći su recipijenti vjerojatno zasićeni ratnom tematikom. Razloga je nebrojeno, no, unatoč predznaku, svaka kritika na određen način *promovira* proizvod.

---

⁸⁰ <http://www.jutarnji.hr/-niciji-sin---prvi-doista-los-film/189394/>

⁸¹ <http://www.jutarnji.hr/izgubljen-u-gomilanju-dramatike/282509/>

⁸² Ibid

⁸³ <http://www.dnevnikulturalni.info/recenzije/film/1819/niciji-sin-arsen-a-ostojic/>

⁸⁴ Ibid

Zaključak

Kažu da dok se god nekog prisjećamo, on živi u nama i kroz nas. Sjećanja su neobična pojava: njima možemo prizvati sreću koju smo u nekad osjećali, zbog njih se možemo ponovno otisnuti u neke mračnije i tužnije trenutke vlastite prošlosti.

Matino tijelo nije pronađeno, on živi u minijaturnom bljesku kaleidoskopa sjećanja svojih roditelja. Ema svoje tijelo prodaje, a njezina se sjećanja uvijek iznova zaustavljaju u trenutku gubljenja vlastita dostojanstva. Ivanovo je tijelo osakaćeno te se prisjeća samo sekunde oduzimanja potpune slobode. Matišićeva kastracija tjelesnog aspekta vlastitih likova naglasila je njihove unutarnje i nemoćne borbe protiv sebe samih. Istaknula je cijeli spektar osobnih demona s kojima se pravi preživjeli branitelji svakodnevno susreću. Prihvatiti ih kao neprestane suputnike ili zauvijek ušutkati njihov glas u mislima – (pre)teška je tema u gotovo svim okolnostima. Čak i u umjetničkim ostvarajima. Njegova okupiranost "kronikom unutarnjeg kraha, točkom potpunog kaosa"⁸⁵ u raznim je kritičkim osvrtima, upravo zbog tema kojima se autor bavi, pomalo minorizirana. Možda zbog želje za ignoriranjem istine, a možda i zbog nemogućnosti shvaćanja iste.

Prošlost, koja još uvijek tako živopisno supostoji s nama u nimalo harmoničnom simbiotskom odnosu, nerijetko je "kamen temeljac" pokušajima preuveličavanja nacionalnog identiteta, a još uvijek prečest "kamen spoticanja" normalizaciji svakodnevice u mnogim krajevima ili tek unutar umova pojedinaca.

U opusu Mate Matišića, smrt još uvijek nije izlizana tema, koliko god ona bila sveprisutna u gotovo svim njegovim djelima. O smrti se govori hiperrealistički, nije okovana nikakvom mistifikacijom (iako se potraga za tijelom u drami *Sinovi umiru prvi* može shvatiti kao tajnovit čin), nalazi se u sadašnjosti, a još je naglašenija u budućnosti. Za njom se potpuno slobodno poseže i likovima je ona posljednji odabir – možda i jedini u njihovu životu. Jer "valjda imaju pravo birati kako će umrijeti, kad već nisu mogli birati kako će živjeti"⁸⁶.

Posmrtna trilogija kroz svoja dva predstavljanja, onog književnog i onog izvedbenog, na svojevrsni je način zaokružila jedno djelo – trodijelno. Upućene kritike i mogući propusti ukazuju na to kako još uvijek postoje mjesta za poboljšanje ili eventualni napredak. Matišić i dalje piše onako kako mora i onako kako smatra da je ispravno. A tumačenja njegovih tekstova uvijek će biti raznolika – ispravna ili ne. A s obzirom na dosadašnje iskustvo – uvijek

⁸⁵ Govedić, Nataša. Pet dimenzija lijesa. Dostupno na: <http://www.zarez.hr/clanci/pet-dimenzija-lijesa-pozornica>

⁸⁶ Matišić, M. Posmrtna trilogija. Zagreb: Hrvatski centar ITI, 2006. Str. 167

s oprezno umetnutom dozom kontroverze i nezaobilazne satiričnosti, u poratnom grotesknom svijetu.

Literatura

1. Car Mihec, A. Na putu od mlade do nove hrvatske drame ili što je to suvremenost. // Riječ : časopis za slavensku filologiju / [glavni i odgovorni urednik Milan Nosić]. 10, 1(2004), str. 87-107.
2. Chevalier, J., Gheerbrant, A. Rječnik simbola: mitovi, snovi, običaji, geste, oblici, likovi, boje, brojevi. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk, 2007.
3. Dnevni kulturni info. URL http://www.dnevnikulturni.info/intervjui/kazaliste/46/mate_maticic/ (1.6.2013.)
4. Dramsko kazalište Gavella. URL [http://www.gavella.hr/hr/predstave/arhiva_predstava/sinovi_umiru_prvi/\(mode\)/body](http://www.gavella.hr/hr/predstave/arhiva_predstava/sinovi_umiru_prvi/(mode)/body) (22.6.2013.)
5. Feral Tribune. URL http://feral.audiolinux.com/tpl/weekly1/article_sngl.tpl?IdLanguage=7&NrIssue=1057&NrSection=1&NrArticle=12449 (3.7.2013.)
6. Festival igranog filma u Puli. URL http://www.pulafilmfestival.hr/downloads/9_1.pdf (17.6.2013.)
7. Govedić, Nataša. Jurišanje napjeva. Dostupno na: <http://www.zarez.hr/clanci/jurisanje-napjeva> (15.6.2013.)
8. Govedić, N. Let iznad ruralnog gnijezda : dramski svijet Mate Matišića, s posebnim osvrtom na pitanje "tipa" i "individualiziranog lika" u drami uopće. // Kolo : časopis Matice hrvatske. 6[7!], 2(1997). Str. 182-205. (10.6.2013.)
9. Govedić, Nataša. Pet dimenzija lijesa. Dostupno na: <http://www.zarez.hr/clanci/pet-dimenzija-lijesa-pozornica> (10.6.2013.)
10. Hrovat, Boris B. Hobotničini kraci. Dostupno na: <http://www.matica.hr/vijenac/vijenac307.nsf/AllWebDocs/kaza9> (20.6.2013.)
11. Hrvatsko narodno kazalište Ivan pl. Zajc. URL <http://www.hnk-zajc.hr/Default.aspx?art=728> (25.6.2013.)
12. Jutarnji list. URL <http://www.jutarnji.hr/mate-maticic--hrvati-ce-prvi-u-europi-izumrijeti/1075001/> (5.6.2013.)
URL <http://www.jutarnji.hr/-niciji-sin---prvi-doista-los-film/189394/> (1.7.2013.)
URL <http://www.jutarnji.hr/template/article/article-print.jsp?id=1065999> (29.6.2013.)
URL <http://www.jutarnji.hr/izgubljen-u-gomilanju-dramatike/282509/> (28.6.2013.)

13. Kurelec, Tomislav. Upečatljiva suvremena tragedija. Dostupno na:
<http://kazaliste.hr/index.php?p=article&id=1658>
14. Luketić, Željko. Ničiji sin- Arsen A. Ostojić. Dostupno na:
http://www.dnevnikulturalni.info/recenzije/film/1819/niciji_sin_-_arsen_a_ostojic/
15. Lukić, D. Drama ratne traume. Zagreb: Meandar, 2009.
16. Lukić, D. Kazalište, kultura, tranzicija. Zagreb: Hrvatski centar ITI, 2011.
17. Matišić, M. Moje drame / priredio Branko Hećimović. Zagreb – Osijek : Zavod za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe HAZU, Odsjek za povijest hrvatskog kazališta, Hrvatsko narodno kazalištu, Filozofski fakultet, 2010.
18. Matišić, M. Posmrtna trilogija. Zagreb: Hrvatski centar ITI, 2006.
19. Medve, Z. Tematizirati izazove zbilje – "zbiljatizirati" izazove teme / priredio Branko Hećimović. Zagreb – Osijek : Zavod za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe HAZU, Odsjek za povijest hrvatskog kazališta, Hrvatsko narodno kazalištu, Filozofski fakultet, 2010.
20. Muhoberac, Mira. Predstava o smrti. Dostupno na:
http://www.matica.hr/Vijenac/vijenac488.nsf/AllWebDocs/Predstava_o_smrti
21. Nacional. URL <http://www.nacional.hr/clanak/31895/mate-maticic-pisac-sokantnih-drama-i-svirac-jazza> (4.6.2013.)
22. Nikčević, S. Hrvatsko kazalište u ratu: skica za povijest / priredio Branko Hećimović. Zagreb – Osijek : Zavod za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe HAZU, Odsjek za povijest hrvatskog kazališta, Hrvatsko narodno kazalištu, Pedagoški fakultet, 2000.
23. Nikčević, Sanja. Odnos hrvatskog kazališta prema ratnoj drami: Pobjednici rata, žrtve trendova. Dostupno na:
http://www.matica.hr/Vijenac/vijenac463.nsf/AllWebDocs/Pobjednici_rata_zrtve_trendova (21.6.2013.)
24. Nikčević, Sanja. Tko će prikazati vrijednosti: otvoreno pismo Mati Matišiću. Dostupno na:
http://www.matica.hr/Vijenac/vijenac378.nsf/AllWebDocs/Tko_ce_prikazati_vrijednosti (19.6.2013.)
25. Novi list. URL <http://www.novolist.hr/Kultura/Knjizevnost/Mate-Maticic-Ne-zelim-kastrirati-svoj-osjecaj-za-pisanje-pisem-kako-moram?articlesrclink=related> (3.6.2013.)

26. Pavličić, P. Intertekstualnost i intermedijalnost: tipološki ogled. // Intertekstualnost i intermedijalnost / uredili Zvonko Maković, Magdalena Medarić, Dubravka Oraić, Pavao Pavličić. Zagreb: Zavid za znanost o književnosti, 1988. Str. 174
27. Proleksis. URL <http://proleksis.lzmk.hr/51202/> (11.6.2013.)
URL <http://proleksis.lzmk.hr/46281/> (11.6.2013.)
28. Senker, B. Hrestomatija novije hrvatske drame 1941-1955 (II. dio). Zagreb : Disput, 2001.
29. Senker, B. Teatrološki fragmenti: o suvremenoj hrvatskoj drami i kazalištu. Zagreb: Disput, 2011.
30. Slobodna Dalmacija. URL
<http://www.slobodnadalmacija.hr/Spektar/tabid/94/articleType/ArticleView/articleId/197899/Default.aspx> (24.6.2013.)
31. T portal. URL <http://www.tportal.hr/showtime/film/41984/Nagrada-zirija-Ostojicevom-filmu-Niciji-sin.html> (5.7.2013.)
URL <http://www.tportal.hr/showtime/film/234501/Nista-se-nikad-nece-popraviti-a-pogotovo-nece-covjek.html> (6.6.2013.)
URL <http://www.tportal.hr/kultura/kazaliste/224986/U-ratu-se-zlocin-ne-moze-sprijeciti.html> (9.6.2013.)
URL http://www.tportal.hr/kultura/kazaliste/225512/Tema-veca-od-zivota-na-maloj-pozornici.html#.UT-A_qJ971A (1.7.2013.)
32. Zagrebačko kazalište mladih. URL <http://www.zekaem.hr/predstave/zena-bez-tijela/?id=58> (20.6.2013.)